

KATONAI TERMINOLÓGIAI ÉRTELMEZŐ SZÓTÁR

Biztonságpolitikai szójegyzék

A HAZÁÉRT

MTA 200 ÉVES
A MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA

KATONAI TERMINOLÓGIAI ÉRTELMEZŐ SZÓTÁR

Biztonságpolitikai szójegyzék

Főszerkesztő:
Szenes Zoltán

Szerkesztők:
Mező András (vezető szerkesztő)
Daruka Norbert (szerkesztő)
Bakos Tamás (technikai szerkesztő)

ISBN 978-615-5954-21-4

MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG, 2026

ELŐSZÓ

„Ha feláll olly intézet, melly’ a magyar nyelvet kifejti, mely azzal segíti honosinknak magyarokká neveltetését, jószágaim’ egy esztendei jövödelmét feláldozom” – mondta Széchenyi István 1825. november 3-án. Ezzel a mondatával indította útjára a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) megalapításának folyamatát, ami csak 1830-ra zárult le. A Magyar Tudós Társaság azonban már 1825-ben, az alapszabályában, kimondta a hadtudomány magyar nyelven való művelését. A magyar hadtudósok 1843-ban készítették el az első *Hadműszótárt*, melynek szerkesztője Kiss Károly¹ és lelkes közreműködője Szontágh Gusztáv² (1793-1858) voltak. Ez a kiadvány nekik, a magyar katonai terminológia létrehozóinak, kíván emléket állítani.

Az MTA, az alapítók szándékaihoz visszatérve, 2022-ben kidolgozta és elfogadta „A tudomány a magyar nyelvért nemzeti programot”, melynek kereteiben „A magyar nyelv digitális támogatása a magyar tudományosság szolgálatában” és a „Magyar terminológia stratégia” alprogramok kaptak helyet. Ezekhez a törekvésekhez kapcsolódva az újjáalakításának 35. évfordulóját ünneplő Magyar Hadtudományi Társaság 2025-ben tűzte napirendre a tízéves Katonai Terminológiai Értelmező Szótár megújítását. A NATO elrettentés és védelem új koncepciója, az orosz-ukrán és az iráni háború hadviselési tapasztalatai megújítják a nemzetközi hadtudományi szókinccset, amelynek magyar adaptációja is – tekintettel a kormány hosszú távú Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Programjára – égetően sürgős feladat lett. A terminológiai szótár megújítását több lépcsőben fogjuk elvégezni, együttműködésben a Magyar Honvédség Transzformációs Parancsnokságával. Ebben az évben – az MTA nagylelkű támogatásának köszönhetően - összegyűjtöttük, megújítottuk és kiegészítettük a biztonságpolitika legfrissebb angol nyelvű szakkifejezéseit.

A szócikk a címszóval kezdődik, félkövér, más szóval vastag betűvel szedve, majd a rá vonatkozó legfontosabb adatok következnek. Az értelmező részben a meghatározás áll, amely a címszó jelentésének részletes kifejtése. Annyi kisebb egységre oszlik, ahány jelentése van a címszónak. A különböző jelentéseket arab sorszámokkal jelöljük. A definícióhoz szorosan nem tartozó, ám további lényeges információkat tartalmazó adatok egy megjegyzés (Megj.) után következnek. A szócikk végén, álló betűvel írva jelöljük a címszó magyar szinonimáit (ha vannak). Amennyiben a kifejezés szövetségi (NATO) szinten elfogadott és lefordított értelmezést kapott, azt félkövér „E” (jelentése: egyezményes) betűvel jelezzük. Abban az esetben, ha a címszónak van angol megfelelője, a szócikk végén, egy nyíllal jelölve dőlt betűvel írva található, valamint az angol rövidítés is.

Budapest, 2026. március 28.

A FŐSZERKESZTŐ

---

¹ Kiss Károly (1793-1866) katonatiszt, hadtudós, hadtörténész, költő, író, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja.

² Iglói Szontágh Gusztáv Adolf (1793-1858) császári és királyi kapitány, filozófus, esztéta, kritikus, növénytermesztő, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja.

1-9

5. cikkelyen kívüli művelet *bizpol* A Szövetség által végrehajtott bármely olyan katonai művelet, amely nem tartozik a Washingtoni Szerződés 5. cikkelyében foglalt kollektív védelmi kötelezettség hatálya alá. Megj.: Például a NATO IFOR/SFOR, ISAF missziói. →*non-Article 5 operation*

A, Á

abandonment *bizpol* A szövetségi kötelezettségek és ígérek be nem tartása vagy annak a kockázata vagy percepciója. Megj.: 1. Magában foglalja, hogy egy szövetséges állam nem nyújt politikai, diplomáciai vagy katonai segítséget egy másik tagállamnak egy fenyegetés vagy támadás esetén, vagy a támogatás késedelmes, mértéke elégtelen és feltételes lesz. 2. Az abandonment az entrapment (szövetségi csapdahelyzet) fogalmának ellentéte. szinoníma: elhagyás, cserbenhagyás, potyautasság Kapcsolódó: szövetségi csapdahelyzet (entrapment) →*abandonment*

agresszió *bizpol* Az erőszak közvetlen vagy közvetett alkalmazása valamely állam részéről (anélkül, hogy önvédelmi vagy egyéb jogilag igazolható helyzetben lenne) egy másik állam önállósága, szuverenitása, területi sérthetetlen-sége, politikai, gazdasági függetlensége ellen. Megj.: Az ENSZ Közgyűlésé 1974-es a 3314. határozata szerint agresszió a fegyveres erőknek az ENSZ Alapokmány megsértésével elsőként való alkalmazása. (pl. invázió, támadás, megszállás, bombázás, blokádnak, terület átengedése agresszió céljára; fegyveres bandák vagy más csoportok küldése agresszió elkövetése céljából, vagy az ebben való jelentős érintettség.

agresszió-elhárítás *bizpol* "E" A NATO elővigyázatossági rendszer egyik eleme, ami az előkészületek befejezése és a harckészültség megteremtése utáni helyzetből a NATO

kötelékek alkalmazáshoz történő átmenet jellemzésére szolgál az olyan ellenséges nemzet vagy nemzetek ellen, amik végrehajtják vagy támogatják NATO országok területe és / vagy kötelékei elleni agressziót. →*counter-aggression (CA)*

alacsony intenzitású konfliktus *bizpol* A jelenkori és a várható politikai, gazdasági, katonai összeütközések egyik lehetséges megjelenési formája. Megj.: valójában egy korlátozott harc a kitűzött célok eléréseért. →*low intensity conflict (LIC)*

alapvető katonai képességek *bizpol* A Nemzeti Katonai Stratégia által meghatározott, a haderő működéséhez nélkülözhetetlen képességelemek összessége, amelyek biztosítják a haderő struktúrájának fenntarthatóságát, a műveletek vezethetőségét, a mozgás-, tűz-, védelmi és támogatási funkciók minimális szintű meglétét, és amelyek hiányában a haderő alapfeladatait nem képes végrehajtani.

állam *bizpol* Olyan társadalmi közösség, amely szervezett politikai hatalomnak alávetett államterületből és lakosságból áll, amit az állami főhatalom (szuverenitás) jellemez. Az állam a nemzet közti jog elsődleges alanya, amelynek jog alanyisága elvileg korlátlan.

állam diplomáciai hatalmi eszköze *bizpol* Az állam hatalmi eszközeinek (DIMEFIL) diplomáciai összetevője, az állam információs képességei és tevékenységei nemzeti célok megvalósítása érdekében. Egy ország nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó közigazgatási szervezeti egységének része. A diplomáciai tevékenység egy állam külpolitikai céljainak és stratégiájának békés eszközökkel történő megvalósítása. A diplomácia funkcióit az 1815., majd az 1961. és az 1963. évi bécsi egyezmények határozták meg.

állam hatalmi eszközei *bizpol* "E" Mindazon diplomáciai, gazdasági, információs és katonai képességek és tevékenységek összessége, melyekkel egy állam képes megvalósítani nemzeti célkitűzéseit. Megj.: 1. A nemzeti erő

eszközeihez sorolják újabban az ország pénzügyi, hírszerzési és jogérvényesítési (bűnüldözői) képességeit is. 2. Az állam hatalmi eszközeinek angol felsorolásából (diplomacy, information, military, economy, financial, intelligence, law enforcement) származó akroníma (DIMEFIL) széleskörben használt. szinoníma: nemzeti erő Kapcsolódó: erőnkivetítés → *instruments of power (DIMEFIL)*

állam információs hatalmi eszköze *bizpol "E"*
Az állam hatalmi eszközeinek (DIMEFIL) információs összetevője, az állam információs képességei és tevékenységei nemzeti célok megvalósítása érdekében. → *information instrument of power*

állam katonai hatalmi eszköze *bizpol "E"* Az állam hatalmi eszközeinek (DIMEFIL) katonai összetevője, az állam katonai ereje és tevékenységei a nemzeti célok megvalósítása érdekében. → *military instrument of power*

államhatár *bizpol* Adott állam területét a Föld felszínén függőlegesen áthaladó képzeletbeli síkok összessége, az ~ határolja. Az ~nak a Föld felszínén haladó vonalát nemzetközi szerződések, ún. határokmányok határozzák meg.

állami területszerzés jogcímei *bizpol* Állam saját államterületéhez újabb területeket állami főhatalom alatt nem álló térségekből vagy más államoktól szerezhet. Az előbbit eredeti, utóbbit szár mazékos területszerzésnek nevezzük. Az eredeti területszerzés ma már inkább csak elméleti lehetőség: uratlan területet (terra nullius) államhatalom alá vetni felfedezéssel és foglalással (occupatio) lehet. Származékos területszerzés esetében egy már létező államtól szerez egy másik ál lam területet. Ez egyoldalú aktussal vagy kétoldalú megállapodással történik. A ha gyományos egyoldalú aktusok sorából a korábban minden szempontból legitim nek tekintett fegyveres erőszakkal törté nő területszerzés az erőszak alkalmazá sának a XX. században kialakult tilalma miatt ma már nem fogadható el. Az erő szakkal való területszerzésnek két alapve tő típusát különböztetjük meg. Az annak tálás

(annexio) alatt olyan területszerzést értünk, amikor az azt elszenvető állam ál lamisége, bár megkisebbedett területen, de fennmarad, míg a bekebelezés de belláció esetében az önálló állami lét is vé get ér. Egyoldalú területszerzési jogcím az elbirtoklás (acquisitive prescription, prescription acquisitive vagy usucapio) is. A nemzetközi jog története számos pél dát szolgáltat a választottbírói területren dezésre (adjudicatio), ahol a területi vitát két állam között választottbíróság dönti el. Területszerzés történhet továbbá szer ződések (cessio) révén is: ezek mindenk előtt a békeszerződések, illetve a terület csere-szerződések (korábban örökösödési szerződések útján).

államterület *bizpol* Az a térség, ahol az állam területi főhatalmat (szuverenitás) gyakorol. Az ~nek háromdimenziós kiterjedése van, részét képezi a felszíni terület a szárazfölddel és a vízi területtel (az állam határain belüli álló- és folyóvizek, beltengerek, szigetközi tengerek, zárt tengerek, parti tenger), a légtér a Kármánvonalig (kb. 100 km) és a Föld mértani középpontjáig terjedő terület.

állandó semlegesség *bizpol* Az államokat illeti meg az ~, amelyek tartósan kötelezték magukat, hogy minden fegyveres összeütközés ben semlegesek maradnak, vagy amelyek ténylegesen minden körülmények között ~et gyakorolnak. Ilyen állam Európában Ausztria, Svájc és Írország, Európán kívül Laosz, Costa Rica és Türkmenisztán. Ezeknek az álla moknak békeidőben is úgy kell alakítaniuk nemzetközi kapcsolataikat, hogy fegyveres összeütközés esetén ezt teljesíteni tudják, azaz tartózkodnak minden katonai, védel mi szövetségben való részvételtől.

annexió *bizpol* Valamely kisebb népnek/idegen területnek egy más, erősebb/nagyobb állammal való kényszerű egyesítése, legtöbbször katonai erőszakkal.

aszimmetrikus fenyegetés *bizpol "E"* Olyan fenyegetés, amely az ellenségétől eltérő eszközök/ el járások használatából fakad, és az ellenfél erősségeinek kijátszására v.

semlegesítése törekszik, ugyanakkor a gyengeségeit kihasználva ér el aránytalanul hatékony végeredményt. Kapcsolódó: aszimmetrikus hadviselés → *asymmetric threat*

aszimmetrikus hadviselés *bizpol* A fegyveres konfliktusok megvívásának új formája, melynek alapja az, hogy a nemzetközi szinten jelen levő fegyveres erők, csoportok jelentősen különböznek egymástól méreteikben, felszereltségükben és képességeikben. Megj.: amíg az államok nagy része szervezett, modern eszközökkel – köztük nehézfegyverzettel – ellátott haderőt tart fenn, egyes államok és nem állami csoportosulások célkitűzéseiket terrorista akciók, bűncselekmények elkövetése útján akarják elérni, azért, mert az ilyen műveletek kevesebb beruházást és erőforrást igényelnek. Ezek a csoportok ott támadják meg ellenfeleiket, ahol azokat a legsebezhetőbbeknek vélik. Irányulhat kis terrorista csoportokkal a lakosság, az infrastruktúra érzékeny pontjai, esetleg úrbázisú információs rendszerek, a kibernetikus tér (kibertér), a stratégiai nyersanyagforrások stb. ellen. A modern haderő és a terrorista eszközökkel, módszerekkel működő fegyveres csoport között óriási aránytalanság van, ennek ellenére – a fejlett technológiájú fegyverek bekerülési költségei miatt – az aszimmetrikus hadviselés valószínűsége növekvő tendenciát mutat. Ez indokolja, hogy a terrorizmus elleni küzdelemre a modern haderőknek is képeseknek kell lenniük.

átalakítás *bizpol "E"* 1. A fejlődő és integráló innovációs koncepcióknak, doktrínáknak és képességeknek a dolgok elébe menő, megújuló folyamata azzal a céllal, hogy a katonai erők együttalkalmazhatósága és hatékonysága fejlődjön. 2. mű. Meglévő épület, építmény, önálló rendeltetési egység, helyiség alaprajzi elrendezésének v. külső megjelenésének megváltoztatása érdekében végzett, az építmény térfogatát nem növelő építési munka. → *transformation*

átmenetileg megszállt *bizpol* Átmenetileg megszállt terület hdm hc az ország azon része, amelyet a fegyveres küzdelem során az ellenség ideiglenesen megszállt. Megj.: A terület megszállása bekövetkezhet a saját csapatok kudarca következtében, vagy tervezett módon.

atomcsendszerződés *bizpol* Részleges atomcsend szerződés: a légkörben, a világűrben és a víz alatt végzett nukleáris kísérleti robbantások betiltásáról 1963-ban kötött megállapodás. Lehetővé tette a föld alatti kísérletek folytatását, amelyeket végül az 1995-ben megkötött teljes atomcsendszerződés tiltott be.

atomhatalom *bizpol "E"* Katonai és polgári nukleáris létesítményekkel, eszközökkel rendelkező hatalmak. → *nuclear nation*

atomküszöb *bizpol* Az atomhatalmak közötti hadviselés azon elméleti szintje, időpontja, mozzanata, amikor a felek valamelyike a hagyományos fegyverek alkalmazásáról áttérne az atomfegyverek bevetésére. Megj.: ezzel a hadviselés új minőséget érne el, megkezdődne az atomháború. Az atomküszöb átlépésének engedélyezése a legfelső politikai, állami vezetés hatáskörébe tartozik.

atomleszerelés *bizpol* Az atomhatalmak birtokában levő nukleáris fegyverek robbanófejeinek és hordozóeszközeinek korlátozására, csökkentésére, majd teljes megsemmisítésére irányuló törekvés és tevékenységek sorozata.

atomnagyhatalom *bizpol* Az az ország, amely rendelkezik olyan nukleáris csapásmérő képességgel, mellyel bármely másik országot fenyegethet.

atomsorompó-szerződés *bizpol* A nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozásáról 1968. július 1-jén – a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia által – aláírt szerződés köznyelvi megnevezése, amelyhez később csatlakozott Franciaország és Kína is. Megj.: az atomsorompó-szerződés 1970. március 5-től lépett érvénybe, s az 1990-es

évek elejéig mintegy százharminc ország csatlakozott hozzá. A szerződésben az atomfegyverrel rendelkező államok kötelezték magukat, hogy sem közvetlenül, sem közvetve (technológia átadásával) senkinek nem adnak át atomfegyvereket v. egyéb nukleáris robbanószerkezeteket, ill. nem engedik át az ellenőrzést az ilyen fegyverek/ robbanószerkezetek felett. Az atomfegyverekkel nem rendelkező államok pedig kötelezték magukat, hogy nem fogadnak el ilyen fegyvereket és szerkezeteket, nem vállalják ellenőrzésüket, nem állítják elő azokat, nem kérnek és nem fogadnak el segítséget előállításukhoz. A szerződés végrehajtását a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség szervei ellenőrzik.

B

baktériumfegyverek eltiltása *bizpol* Az ENSZ Közgyűlésén 1971. december 10-én elfogadott egyezményen alapuló rendszabály, amelyet hetven ország képviselői 1972. április 10-én egy időben írtak alá Moszkvában, Washingtonban és Londonban. 1975. március 26-án lépett hatályba. Megj.: a megállapodás teljes neve: Biológiai és Toxinfegyver-tilalmi Egyezmény (a 1975. évi 11. törvényerejű rendeletben: Egyezmény a bakteriológiai (biológiai) és toxinfegyverek fejlesztésének, gyártásának, tárolásának eltiltásáról és megsemmisítéséről). Az egyezményben részt vevő államok – a fentiekén kívül azt is – vállalták, hogy nem is szereznek meg olyan mikrobiológiai v. egyéb hatóanyagot, valamint toxint, amely nem kármegeelőzési, védekezési, ill. más békés célokra szolgál.

Ballisztikusrakéta-védelmi Egyezmény *bizpol* Az Egyesült Államok és a Szovjetunió megállapodása a hadászati rakétavédelmi rendszerek kiépítésének korlátozásáról. Megj.: a szerződésben a felek vállalták, hogy mindegyikük legfeljebb két hadászati rakétavédelmi körzetet hoz létre olyan módon, hogy azok ne biztosíthassanak átfogó országos

védelmet és ne szolgálhassanak alapul az ilyen rendszer kifejlesztéséhez.

beavatkozás *bizpol* "E" 1. Bizonyos tevékenység vagy viselkedés befolyásolása, módosítása vagy ellenőrzése érdekében végrehajtott akció. 2. Nem erőszakos módszerek alkalmazása a fennálló nemzetközi rend egyensúlyának helyreállítására. → *intervention*

befagyott konfliktus *bizpol* Olyan konfliktus, amelyeknek katonai eskalálódása ugyan megszűnt, de nem került sor azok katonai vagy politikai lezárására. Ilyen esetekben gyakran csak tűzszüneti megállapodást kötnek a felek, amelyet általában nem tartanak be teljes mértékben. Az eskalálódás viszonylagos megszüntetése nem zárja ki az alacsony intenzitású katonai cselekményeket és az időnként fellángoló összecsapásokat. Az ilyen konfliktusok többnyire a posztsovjjet térséghez kötődnek (a transznisztriai, a georgiai, a nagorno-karabahi, valamint a kelet-ukrajnai konfliktus).

befogadó nemzet *bizpol* "E" Nemzet, amely megállapodás alapján befogadja a NATO vagy egyéb nemzetek erőit és eszközeit, amelyek saját felségterületén, arról, illetve azon keresztül végzik tevékenységüket; engedélyezi eszközök és/vagy NATO szervezetek saját felségterületén való elhelyezését; és/vagy támogatást nyújt e célok elérése érdekében. → *host nation*

befogadó nemzeti támogatás (BNT) *bizpol* "E" Polgári és katonai támogatás, melyet békeidőben, krízishelyzetben vagy háború idején nyújt egy befogadó nemzet NATO vagy egyéb erőeknek és NATO szervezeteknek, mely a támogatást nyújtó nemzet területén helyezkedik el, tevékenységét ott vagy onnan végzi, illetve áthaladásakor igénybe veszi a támogató nemzet felségterületét. → *host-nation support (HNS)*

béke *bizpol* 1. Az államok és népek közötti olyan állapot ill. a kapcsolatok olyan kialakítása, amely kizárja a fegyveres erőszak alkalmazását,

a katonai konfliktust és a háborút, mint a politikai célok elérésének eszközét. 2. Olyan állapot, amikor az állam szuverenitását és integritását egyetlen szervezett csoport sem vonja kétségbe vagy erőszakkal nem akarja megváltoztatni. →*peace*

béke kikényszerítés *bizpol "E"* Olyan béketámogató tevékenység, melynek célja a szembenállás megszüntetése számos kényszerítő intézkedés révén beleértve a katonai erő alkalmazását is. Megj.: A békekikényszerítés valószínűleg néhány, vagy az összes fontosabb szemben álló fél stratégiai hozzájárulása nélkül zajlik. →*peace enforcement*

békeépítés *bizpol "E"* Olyan béketámogató tevékenység, melynek célja a konfliktus kiújulás kockázatának csökkentése azáltal, hogy a konfliktus hátterében meghúzódó okokat kezeli és a lakosság hosszabb távú igényeivel foglalkozik. Megj.: A békeépítés hosszú távú elkötelezettséget követel és egyidejűleg történhet más típusú béketámogató erőfeszítésekkel. →*peacebuilding*

békefenntartás *bizpol "E"* Olyan béketámogató tevékenység, melynek célja, hogy elősegítse a tűzszünet vagy békemegállapodás végrehajtását és segítsen megalapozni a fenntartható békét. Megj.: A békefenntartás az összes fontosabb szemben álló fél stratégiai hozzájárulásával zajlik. →*peacekeeping (PK)*

békeidőszak *bizpol* Az Alaptörvényen, a hatályos jogszabályokon alapuló, különleges jogrendnek nem minősülő időszak.

békeidőszaki katonai szerepvállalás *bizpol "E"* Azokat a más nemzetek bevonásával zajló katonai tevékenységeket foglalja magába, amelyek célja, hogy a helyi vagy regionális stabilitás ösztönzése érdekében alakítsa a békeállapot környezetét. szinoníma: békeművelet Kapcsolódó: békeművelet →*peacetime military engagement*

békekikényszerítés *bizpol "E"* Olyan béketámogató tevékenység, melynek célja a szembenállás megszüntetése számos kényszerítő intézkedés révén beleértve a katonai erő alkalmazását is. Megj.: A békekikényszerítés valószínűleg néhány, vagy az összes fontosabb szemben álló fél stratégiai hozzájárulása nélkül zajlik. →*peace enforcement (PE)*

békeművelet *bizpol* Átfogó fogalom. A haderő azon műveleti tevékenysége, amelyet békeállapotban hajt végre. Megj.: a békeállapotban végrehajtott béketámogató műveletek, katasztrófavédelemmel kapcsolatos és humanitárius tevékenységekhez csatlakozó tevékenységek lehetnek honi területen belül és azon kívül. A haderő végrehajthatja önállóan, szövetségi rendszerben, együttműködésben más kormányzati és civil intézményekkel.

békeszerződés *bizpol* A háború befejezésének hivatalos okmánya, amelyet béketárgyalásokat követően kötnek és amelyben a hadviselő felek önállóan v. külső bírák, hatalmak közreműködésével megegyeznek egymással.

béketámogatás *bizpol "E"* Béketámogató erőfeszítések magukban foglalják a konfliktusok megelőzését, béketeremtést, békekikényszerítést, békefenntartást és békeépítést. →*peace support (PS)*

béketámogató erő *bizpol "E"* Béketámogató műveletre kijelölt katonai erő. →*peace support force*

béketámogató művelet *bizpol "E"* Művelet, aminek során általában az Egyesült Nemzetek alapokmánya céljainak és elveinek a teljesítése érdekében a béke visszaállítása vagy megőrzése szándékával, részrehajlásmentesen diplomáciai, civil és katonai eszközöket alkalmaznak. Az ilyen műveletek magukba foglalhatnak konfliktusmegelőzést, béketeremtést, békekikényszerítést, békeépítést és / vagy humanitárius segítségnyújtást. →*peace support operation*

béketeremtés *bizpol* "E" A konfliktus kialakulása után kezdeményezett béketámogató művelet a tűzszünet v. a békés rendezés megteremtése érdekében. Megj.: elsősorban diplomáciai akciókat foglal magában, melyeket szükség esetén katonai erők és eszközök közvetlen v. közvetett alkalmazásával támogatnak. →*peacemaking*

Berlin-Plusz Megállapodás *bizpol* A 2003. március 17-én kötött megállapodás szerint, ha az EU a NATO eszközeit szándékozik igénybe venni egy adott akcióhoz, akkor használhatja ezeket, azonban a nem EU-tag NATO-tagokat is be kell vonni a döntéshozatalba.

bevetés szabályai *bizpol* "E" Illetékes katonai hatóság által kiadott irányelvek, amik meghatározzák azokat a körülményeket és korlátozásokat, amik szerint a más fegyveres erőkkel összeütközésbe kerülő saját erők harctevékenységet kezdeményeznek és / vagy folytatnak. →*rules of engagement (ROE)*

bizalom- és biztonságerősítő intézkedések *bizpol* Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet keretében az európai országok (valamint az Egyesült Államok és Kanada) által a stockholmi konferencián (1986) el fogadott intézkedéscsomag, amely a bizalmatlanság és gyanakvás szintjének csökkentését célozta elsősorban a két katonai tömb között.

biztonság *bizpol* Olyan állapot, amelyben az információk, anyagok, a személyi állomány, a tevékenységek és létesítmények védve vannak a kémkedés, a szabotázs, a felforgatás és terrorizmus, továbbá a veszteség és az illetéktelen hozzáférés ellen. A fenyegetettség hiánya vagy a fenyegetés kivédésének képessége. Megj.: Átfogó értelmezése magában foglalja a katonai, politikai, gazdasági (pénzügyi, energetikai), környezeti (ökológiai, klíma) társadalmi (kulturális, migrációs) dimenziókat is. Érzékelése, felfogása (percepciója) szubjektív ezért manipulálható. →*security (SY)*

biztonság- és védelempolitika *bizpol* Azon politikai célok, stratégiák és eszközök összessége, melyek a biztonság megőrzésére, újratereztetésére, ill. a veszélyek csökkentésére, a kockázatok és kihívások elhárítására irányulnak. Megj.: állami, centralizált, monopolizált politika.

biztonságérzet *bizpol* A biztonság szintjének szubjektív tükröződése az egyén ill. a társadalom tudatában. Megj.: visszahat a biztonság valós szintjére, manipulálható a politikai erők szándékai szerint.

biztonsági dilemma *bizpol* Olyan helyzet az anarchikus nemzetközi rendszerben, amelyben az egyes államok biztonság növelésére irányuló erőfeszítései más államok biztonságát csökkenti. Megj.: Például az egyensúlyra törekvő állam katonai képességeit növeli, melyet más államok fenyegetésként érzékelnek.

biztonsági kihívás *bizpol* A biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége, amelyek a veszélyek legalacsonyabb megnyilvánulási szintjén jelentkeznek és azok eredője általában hátrányosan befolyásolja a belső/külső stabilitást, valamint hatással lehetnek egy adott régió hatalmi viszonyaira.

biztonsági környezet *bizpol* Általában államokra értelmezett fogalom, a környező államok vélt v. valós biztonságpolitikai törekvéseinek összesítője, eredője, a saját biztonságpolitika kialakításának alapja.

biztonsági műveletek *bizpol* Az átmenet a harci műveletekből az össz-kormányzati stabilitás műveletekre (a stabilitás, a jólét és jogállamiság helyreállítása érdekében), amely alapvető a biztonság érzetének kialakításához.

biztonságiasítás *bizpol* Egy politikai szereplő (kihasználva a biztonság percepciójás jellegét) egy adott ügyet „biztonsági kérdéssé” emel, vagyis úgy mutatja be, mint egzisztenciális fenyegetést az államra vagy a nemzetre, amely rendkívüli intézkedéseket tesz szükségessé. Ezzel az ügy kikerül a normális politikai

diskurzusból és rendkívüli eszközök alkalmazását teszi legitimé. Megj.: a Koppenhágai Iskola – Barry Buzan és Ole Wæver – által kidolgozott fogalom, mely a regionális biztonsági komplexumok elméletét alapozza meg. Feltételei: a közszereplő beszédaktusa, az egzisztenciális fenyegetés narratívája és befogadó közönség. A biztonságiasítás a biztonságtalanítás (desecuritisatio) fogalom ellentéte. →*securitisation*

biztonságpolitika *bizpol* Az állam általános politikájának része, az ország törvényhozása által a biztonság szavatolására meghatározott célok és elvek, az állami végrehajtó intézmények és szervek részéről foganatosított rendszabályok, folytatott tevékenységek, valamint a lakosság cselekvő hozzájárulásának összessége.

biztonságpolitikai alapelvek *bizpol* "E" Országgyűlési határozatban rögzített és az ország értékeinek védelmét, valamint érdekeinek érvényre juttatását célzó elvek jogi megfogalmazása. Megj.: a határozat a kormányt bízza meg a biztonságpolitikai elvek következetes képviselésével és az ország biztonságának megerősítésére vonatkozó feladatok maradéktalan végrehajtásával.

biztonságpolitikai kihívások és kockázatok *bizpol* Azok, a háborúnál és a katonai konfliktusnál kisebb veszélyt, ill. fenyegetést magukban hordozó helyzetek v. állapotok, amelyek általában negatívan befolyásolják az adott országban az átfogó biztonságot, annak egyes összetevőit, s gyengítik a belső és külső stabilitást.

biztonságpolitikai környezet *bizpol* Egy adott országgal, szövetségi rendszerrel szomszédságban levő államokra jellemző politikai (geopolitikai, társadalmi, katonai és gazdasági) állapot és magatartási formák összessége.

biztonságtalanítás *bizpol* Korábban nagy fenyegetést jelentő nemzeti biztonsági kérdések elveszítik politikai jelentőségüket,

újraakereztetik és közjogi eszközökkel kezelhetőekké válnak. Megj.: 1. Például a NATO bővítése során a tagjelölt országok korábbi külpolitikai vitáikat nemzetközi szerződésekkel rendezték a tagfelvétel érdekében. 2. A biztonságtalanítás a biztonságiasítás (securitisation) fogalom ellentéte. szinoníma: deszekuralizálódás, biztonságiatlanítás →*desecuritisatio*

biztonságtudat *bizpol* A biztonsági környezetből érkező negatív hatások tudatos észlelése, az ellenük való védekezés elemeinek tudományos igényű felmérése.

biztos túlélés elve *bizpol* Az 1980-as években az USA vezetésében kialakult hadászati elgondolás, amelynek megvalósulása biztosítaná az ország túlélését, vagyis az elviselhető veszteséget egy esetleges nukleáris rakétaháborúban. Megj.: erre irányult többek között az SDI-program meghirdetése, az új rakétaelhárító rendszer létrehozása.

blokádn *bizpol* 1. Háborúban valamely állam területének v. területe egy részének körülzárása, főként külkereskedelmi kapcsolatainak erőszakos megszakítása abból a célból, hogy ily módon kényszerítsék bizonyos követelések elfogadására. 2. Békében a nemzetközi viszályokban a jogsértés viszonzása, továbbá az agresszió egyik sajátos formája. Megj.: lehet politikai, diplomáciai, gazdasági v. katonai. Békében a blokádn alkalmazása a nemzetközi jog szerint kimeríti a zsarolás, az erőszakos beavatkozás fogalmát, tehát a viszályok elintézésének megengedhetetlen módja.

bűnözés-elhárítás *bizpol* Olyan tevékenység, amely a Szövetség tagjaira fenyegetést jelentő szervezett bűnözői csoportok tevékenységének korlátozására, megakadályozására irányul. szinoníma: bűnelhárítás, bűnözés elleni tevékenység →*counter-criminality*

C, CS

cirkálólőszer *bizpol* Olyan lőszer, amely képes egy megszakított harcfeleladatot követően a célterület felett pozícióban maradni, és repülés közben új célt kapni. → *loitering munition*

civil kontroll *bizpol* Azt a politikai ill. intézményi normarendszert jelenti, amelyet a demokratikus országokban a fegyveres erők polgári irányítására és ellenőrzésére építenek ki. Megj.: legfőbb felelős gyakorlója a parlament, ill. a kormány. Működési területei: a fegyveres erők helye, szerepe, rendeltetése; a humánerőforrás-gazdálkodás rendszere; a költségvetés és beszerzés folyamatai; a jogigazgatási kérdések; a társadalmi, nyilvánossági és sajtókapcsolatok.

civil lakosság felkészítése a háborúra *bizpol* "E" Minden olyan, a nemzeti és szövetséges szervezetek által békeidőszakban hozott intézkedés, ami lehetővé teszi a nemzet túlélését ellenséges támadáskor és hozzájárul a háború káros hatásainak csökkentéséhez. → *civilian preparedness for war*

civil szervezetek *bizpol* "E" Azon csoportok melyek, akár társadalmi szerződés alapján, önállóan szerveződnek, széles körű felelősséggel rendelkeznek, melyek magukba foglalják a humanitárius segítségnyújtást, az emberi jogok, a kisebbségek, menekültek, hontalanok védelmét, a jogi segítségnyújtást, egészségügyi ellátást, újjáépítést a mezőgazdasági, oktatási, művészeti, tudományos és általános célú projektek finanszírozását. Jellemzően non-profit szervezetek. Megj.: Civil szervezetek közé tartoznak az alapítványok, egyesületek. → *civil organizations*

civilesítés *bizpol* "E" Felelősségi területek, feladatok, beosztások katonai állománytól polgári állomány részére történő átadása. → *civilianization*

civil-katonai együttműködés *bizpol* Összhaderőnemi funkció, amely magában foglalja a kitűzött célok elérésének

támogatásához elengedhetetlen képességeket, és lehetővé teszi a NATO parancsnokságainak, hogy hatékonyan vegyenek részt a polgári-katonai együttműködés széles spektrumában különböző nem katonai szereplőkkel. E civil-military cooperation → *civil-military cooperation (CIMIC)*

civil-katonai interakció *bizpol* "E" NATO katonai szervezetek és nem-katonai szereplők közös tevékenysége, amely elősegíti a kölcsönös megértést a hatékony válságkezelés, konfliktusmegelőzés és -megoldás érdekében. → *civil-military interaction*

D

deeszkaláció *bizpol* Az eszkaláció ellentétes folyamata, a katonai hadműveletek fokozatos leépítése. szinoníma: deszkaláció

demarkációs vonal *bizpol* Két hadviselő fél között, általában a fegyveres összecsapásban kialakult helyzetnek megfelelően, azt rögzítve, fegyverszüneti (fegyvernyugvási) egyezményvel létrehozott határvonal, amelyet egyik fél sem léphet át. Megj.: a vonal két oldalán – a további fegyveres összetűzés elkerülése céljából, v. ha a békekötés hosszabb időt igényel – demilitarizált övezetet (zónát) szoktak létesíteni.

demilitarizálás *bizpol* "E" Meghatározott típusú fegyverek és katonai felszerelések eltávolítása vagy betiltása egy kijelölt területen. → *demilitarise*

demilitarizált övezet *bizpol* "E" Két vagy több fél által elfogadott, meghatározott földrajzi terület, amelyen tilos katonai erők állomásoztatása vagy koncentrálása, illetve bármilyen típusú katonai létesítmények fenntartása vagy létrehozása. → *demilitarized zone (DMZ)*

diplomáciai engedély *bizpol* "E" Átrepülésre vagy leszállásra kormányközi szinten, diplomáciai csatornákon beszerzett engedély. → *diplomatic authorization*

direktíva *bizpol "E"* 1. Irányelveket megszabó vagy egy meghatározott tevékenységet elrendelő katonai közlés. 2. Külön parancsra vagy meghatározott váratlan esemény bekövetkezésekor életbe léptetendő terv. →*directive*

doktrína *bizpol "E"* 1. A katonai erőket célkitűzéseik elérésben irányító alapelvek. Mérvadó dokumentum, de alkalmazásához ítélőképesség szükséges. 2. Egy állam vagy politikai mozgalom által megalkotott és követett irányelvek összessége, amelyek nemzetközi politikai célok megvalósítására irányulnak (a latin „tudás, tan, tanítás, elv, szabályrendszer” szóból). →*doctrine*

E, É

egyéni vagy kollektív védelem *bizpol* Az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányának az ENSZ Biztonsági Tanácsával foglalkozó VII. fejezetében az 51. cikk tárgyalja az ~ kérdését. Leszögezi az ENSZ tagállamainak természetes jogát, hogy ellenük irányuló fegyveres támadás esetén ~et gyakoroljanak. Az ~ joga addig tart, amíg a Biztonsági Tanács a szükséges rendszabályokat meg nem tette.

egyensúlyozás *bizpol* 1. az államok törekvése az anarchikus nemzetközi rendszerben arra, hogy hatalmi egyensúlyt érjenek el erősebb és nagyobb hatalommal szemben saját nemzeti érdekeinek megfelelően. Megj: Az egyensúlyozás a bandwagoning (követő magatartás) fogalmának ellentéte. 2. a szövetség tagjainak az a törekvése egyensúly kialakítására a szövetség elvárásai és a nemzeti érdekek között, azaz az entrapment és az abandonment elkerülésére.

egyetértési nyilatkozat *bizpol* Írásbeli, átfogó, kétoldalú vagy többoldalú megállapodás, amely a szövetséges erők és szervezetek támogatására irányuló szándékot vagy felelősséget foglal magában. memorandum of understanding, MoU →*memorandum of understanding (MoU)*

egységesített tevékenység *bizpol "E"* Azon állapot, amikor a tevékenység résztvevői ugyanazt a doktrínát, eljárást vagy ugyanazokat az eszközöket használják. →*commonality*

együtműködési képesség *bizpol "E"* A Szövetséges Erők vagy adott esetekben partner- és más országok erőinek azon tulajdonsága, hogy képesek hatékonyan együttműködni a kiképzésben, a gyakorlatokon és meghatározott küldetések és feladatok végrehajtásában. szinoníma: haderők képessége az együttes alkalmazásra; haderők együttműködési képessége →*interoperability*

elhárítás *bizpol* Az államoknak az ellenérdekelt titkosszolgálatok hírszerzési erőfeszítéseit és befolyásolási kísérleteit, kémtevékenységét elhárító gyakorlata. Az ~t végző szervezetek kulcsszerepet vállalnak a szervezett bűnözés elleni küzdelemben is. A védekezésnek ez a válfaja épülhet humán erőforrásokra és infokommunikációs technológiára, valamint számos egyéb módszerre. A legtöbb államban intézményileg is elkülönül a polgári és a katonai ~ (pl. Németországban a polgári szerv a Bundesamt für Verfassungsschutz – BfV, azaz az Alkotmányvédelmi Szövetségi Hivatal; a katonai pedig a Militärischer Abschirmdienst – MAD, azaz Katonai Elhárító Szolgálat). Magyarországon az előbbiért az Alkotmányvédelmi Hivatal (AH), utóbbiért a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (KNBSZ) felel.

ellenállás *bizpol* Szervezett, gyakran ideológiai indíttatású csoport vagy mozgalom tevékenysége, amely egy országon vagy egy régió belül politikai változást kíván elérni vagy megakadályozni felforgatással, és a lakosság meggyőzésére vagy kényszerítésére összpontosító irreguláris harctevékenységgel. 2. egy nemzet szervezett osztársadalmi erőfeszítése, amely magába foglal minden olyan, a legitim kormány (legyen az száműzött/áttelepült- vagy árnyékkormány) által irányított erőszakmentes és erőszakos tevékenységet, amely az idegen hatalom által teljesen vagy részben megszállt szuverént

területen a függetlenség és az önrendelkezés helyreállítására irányul.

ellenálló képesség *bizpol* "E" Egy entitás (szervezet vagy rendszer) képessége arra, hogy egy támadás vagy incidens alatt és után is ellássa meghatározott funkcióit (feladatait).
szinoníma: reziliencia

ellenséges környezet *bizpol* "E" Az a környezet, amiben az ellenséges erőknek megvan a képessége, és szándéka arra, hogy szembeállítsa, illetve szétválassza a vele szembenálló szövetséges erőket. →*hostile environment*

ellenségkép *bizpol* Egyéneknek, kisebb/nagyobb csoportoknak véleményekből, értékelésekből, hitből, meggyőződésből, előítéletekből kiinduló nézete, felfogása, lelkiállapota, amelynek folytán egyes nemzetek iránt ellenséges érzelmeket táplálnak, ill. ellenségnek tekintik őket. Megj.: az ellenségkép kialakulásában jelentős szerepet játszó előítéletes gondolkodásra jellemző a megváltozott realitások figyelmen kívül hagyása, az elzárkózás az új információk elől, az érzékelés, az emlékezet torzítása, befolyásolása. A Magyar Honvédségben a parancsnokok és a törzsek kiképzése, a csapatok felkészítése anélkül folyik, hogy valamely szomszédos országot v. a hadseregét ellenségként emlegetnék. →*enemy image*

előzetes elhelyezés *bizpol* "E" Katonai egységek, eszközök vagy anyagi készletek elhelyezése a tervezett felhasználási ponton vagy annak a közelében, vagy más kijelölt helyen a reagálási idő csökkentése, valamint bizonyos alakulatoknak a hadművelet kezdeti fázisai során nyújtandó időbeni támogatása érdekében. →*pre-position*

elrettentés *bizpol* "E" Potenciális agresszor meggyőzése arról, hogy az erőszak vagy a fegyveres konfliktus következményei súlyosabbak, mint a várható nyereség. Ehhez meggyőző katonai erőre és stratégiára, valamint világos politikai szándéokra van szükség. →*deterrence*

elsőcsapás-mérő képesség *bizpol* Valamely államnak/koalíciónak az a képessége, hogy hadászati nukleáris erejével ellenfelére olyan első csapást tud mérni, amely utóbbit megfosztja a másodikcsapás-mérő képességtől, azaz az ellenfél hadászati támadó fegyverrendszereit kivétel nélkül v. zömmel elindításuk előtt megsemmisíti, így a védekező elveszíti a nukleáris megtorlás lehetőségét. Megj.: az elsőcsapás-mérő képesség fölényt tételez fel a felderítési eszközök, a hadászati atomfegyverek tekintetében, szükségessé teszi tehát, hogy az ellenfél másodikcsapás-mérési eszközei minden időpontban pontosan ismertek és hatékonyan leküzdhetőek legyenek. Főképp olyan interkontinentális ballisztikus rakétákra támaszkodik, amelyek nagy pontosságúak, és autonóm módon különböző célokra irányítható több atomrobbanótöltetűek. →*first strike capability*

elviselhető veszteség *bizpol* Az adott állam háborús veszteségének az a mértéke, amely még nem veszélyezteti létét, életképességét, működőképességét és hadviselési képességét; nem teszi lehetetlenné a kitűzött politikai célok megvalósítását; nem szünteti meg a katonai győzelem, ill. az eredményes védelem esélyeit.

entrapment *bizpol* A szövetségi kötelezettségek és ígérek betartása, mely egy államot nem kívánt, az érdekeit nem szolgáló vagy túlzott kockázatú konfliktusba sodor vagy annak a kockázata vagy percepciója. Megj: 1. Magában foglalja, hogy egy szövetséges állam katonailag, politikailag vagy diplomáciailag bonyolódik bele stratégiai prioritásait nem szolgáló konfliktusba. 2. Az entrapment az abandonment (elhagyás, cserbenhagyás) fogalmának ellentéte. szinoníma: szövetségi csapdahelyzet

erőegyensúly *bizpol* "E" A hadi-/harctevékenység valamely szintjén, területén, irányában, szakaszában egy adott helyzetben – kiterjedésben, méretben, mennyiségben, minőségben – létrejött ideiglenes erőviszony-állapot, amely az erőviszony-tényezők azonos v. közel azonos arányait mutatja.

erőkivetítés *bizpol* Egy entitás (állam vagy szövetség) képessége kemény erő, elsősorban katonai erő telepítésére gyorsan és nagy távolságra, valamint tartós fenntartására és bevetésére. Az erőkivetítés történhet jelentős katonai erő gyors szállításával vagy helyszíni állomásoztatásával, feltétele a gyors politikai reagálóképesség, magas katonai készenlét, stratégiai szállítóképesség, befogadó nemzeti támogatás, interoperabilitás, erők modularitása, jól szervezett nemzetközi logisztika. Megj.: A NATO új erőmodel (new force model), megerősített előretolt jelenlét (enhanced forward presence), illetve készenlėti végrehajtási terve (readiness action plan) az erőkivetítő képesség részét képezi. Kapcsolódó: hatalomkivetítés → *force projection*

erőszak tilalma *bizpol* Az ENSZ Alapokmányának 2. cikkben lefektetett alapelv, mely megköveteli, hogy a "Szervezet összes tagjainak nemzetközi érintkezéseik során más Állam területi épsége, vagy politikai függetlensége ellen irányuló vagy az Egyesült Nemzetek céljaival össze nem férő bármely más módon nyilvánuló erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától tartózkodniok kell." Megj.: az erőszak tilalma két kivételt ismer, ez az önvédelemhez való jog (51. cikk) és a kényszerintézkedések (VII. fejezet).

értékelt hadászati felderítési információ *bizpol* "E" Nemzeti és/vagy nemzetközi szinten a politikai és katonai tervek kialakításához, az előrelátáshoz és időbeni riasztáshoz szükséges értékelt felderítési információk. → *strategic intelligence*

Észak-atlanti Szerződés Szervezete *bizpol* A NATO egy, az Észak-atlanti (Washingtoni) Szerződés által létrehozott kollektív védelmi szövetség, amelynek célja a tagállamok szabadságának és biztonságának garantálása politikai és katonai eszközökkel, az ENSZ Alapokmányának elveivel összhangban. A NATO-nak 32 tagállama van: Albánia, Belgium, Bulgária, Kanada, Horvátország, Csehország,

Dánia, Észtország, Finnország, Franciaország, Németország, Görögország, Magyarország, Izland, Olaszország, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Montenegró, Hollandia, Észak-Macedónia, Norvégia, Lengyelország, Portugália, Románia, Szlovákia, Szlovénia, Spanyolország, Svédország, Törökország, az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok. A washingtoni szerződés értelmében bármely tagállam vagy tagállamok elleni fegyveres támadást úgy értelmeznek, hogy az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 51. cikke által elismert jogos egyéni vagy kollektív védelem jogát gyakorolva, támogatni fogja az ekként megtámadott felet. Röviden tehát a támadást egy NATO-szövetséges ellen mindenki elleni támadásként fog kezelni a szövetség, ezáltal lefektetve a katonai szövetség elrettentésének az alapját. → *North Atlantic Treaty Organisation (NATO)*

Észak-Atlanti Szövetség területe *bizpol* "E" Az Észak-Atlanti Szövetség alapokmánya 6. paragrafusa szerinti az a térség, ami felöleli a részes európai és észak-amerikai országok és Törökország területét, a Földközi tengert, és a Ráktérítőtől északra eső észak atlanti körzetet. → *North Atlantic Treaty Area*

Észak-atlanti Tanács *bizpol* A NATO politikai és döntéshozó intézménye. Tényleges politikai hatalommal és döntési képességekkel rendelkezik. A tagállamok képviselői alkotják, akik hetente legalább egy alkalommal tartanak megbeszéléseket. Minden kormányt nagyköveti rangú állandó képviselő reprezentál. Munkájukat politikai és katonai személyzet, a NATO-hoz delegált küldöttség segíti. A Tanács külügyminiszteri szinten általában évente kétszer ülésezik. Az állam- és kormányfők részvételével olyankor tartanak csúcsértekezleteket, amikor különösen fontos kérdéseket kell megvitatni. A tanácskozások azonos felhatalmazással és döntési jogkörrel, a döntések pedig azonos érvényességgel rendelkeznek. Az üléseken a főtitkár vagy távollétében helyettese elnököl. A Tanács a Szövetség egyetlen testülete, amelynek hatáskörét az Észak-atlanti Szerződésben

fektették le (9. cikkely). Ebben ruházták fel alárendelt testületek létrehozásának felelősségével. Ennek megfelelően bizottságokat és tervező csoportokat létesített, amelyek segítik a tanács munkáját vagy speciális területekért felelősek.

eszkaláció bizpol Valamilyen negatív esemény fokozódása, növekedése, térhódítása. Megj.: katonai értelemben a politikai feszültségcök, a veszélyek, a katonai készülődések és fegyveres konfliktusok kiterjedésére használjuk az európai biztonságpolitikában.

Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet bizpol Az EBESZ egy, a Budapesti Deklarációban létrehozott nemzetközi biztonsági szervezet, melynek célja az európai biztonsági architektúra részeként, a Helsinki Folyamat elveit alkalmazva, a kooperatív biztonság, a preventív diplomácia, a konfliktusmegelőzés, válságkezelés és a válságok utáni helyreállítás, valamint az emberi jogok védelmének előmozdítása. Megj.: Az EBESZ-nek 57 tagállama van: Albánia, Andorra, Azerbajdzsán, Ausztria, Belgium, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Ciprus, Csehország, Dánia, Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Észtország, Észak-Macedónia, Fehéroroszország, Finnország, Franciaország, Grúzia, Görögország, Hollandia, Horvátország, Írország, Izland, Kazahsztán, Kanada, Kirgizisztán, Lengyelország, Lettország, Liechtenstein, Litvánia, Luxemburg, Magyarország, Málta, Moldova, Monakó, Mongólia, Montenegró, Németország, Norvégia, Olaszország, Oroszország, Örményország, Portugália, Románia, San Marino, Szerbia, Spanyolország, Svájc, Svédország, Szlovákia, Szlovénia, Tádzsikisztán, Törökország, Türkmenisztán, Ukrajna, Üzbegisztán és a Szentszék. Ázsiai partnerországok: Afganisztán, Ausztrália, Japán, Koreai Köztársaság, Thaiföld. Az EBESZ az 1973-ban Helsinkiben elindult Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezletből (EBEÉ) nőtt ki, amely a határok sérthetlensége, a hagyományos fegyverek

ellenőrzése és az emberi jogok témakörében teremtett párbeszédet.

Európai Unió bizpol Az Európai Unió egy nemzetközi jogalanyisággal rendelkező, sui generis (maga nemében egyedülálló) – nemzetek feletti és kormányközi elemeket ötvöző (hibrid) – politikai és gazdasági integrációs forma, amelyet szuverén államok hoztak létre a Lisszaboni Szerződés alapján, és amely csak a tagállamok által átruházott hatáskörökben jár el, szuverenitásuk egy részének megosztása révén. Megj.: 1. Az Európai Unió 1992-ben aláírt maastrichti szerződéssel jött létre, a Montánunió (1952), az EGK és EURATOM (1957) egyesítése által 1967-ben létesült Európai Közösségek (European Communities, EK) módosításával és bővítésével. 2. Az Európai Uniónak 27 tagállama van: Ausztria, Belgium, Bulgária, Ciprus, Csehország, Dánia, Észtország, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Horvátország, Írország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Magyarország, Málta, Németország, Olaszország, Portugália, Románia, Spanyolország, Svédország, Szlovákia és Szlovénia. 3. A Lisszaboni Szerződés közös biztonság- és védelempolitikára vonatkozó rendelkezése szerint az EU-tagállamok valamelyikének területe elleni fegyveres támadás esetén a többi tagállam minden rendelkezésére álló segítséget és támogatást köteles megadni számára. *European Union (EU)*

F

fegyveres konfliktus bizpol Harci cselekmények a háborús küszöb alatt (szürke zónában). szinoníma: katonai konfliktus

felforgatás elleni tevékenység bizpol "E" A felforgatás felderítésére és elhárítására irányuló tevékenység. →*counter-subversion*

felkelés bizpol "E" Szervezett, gyakran ideológiailag motivált, csoport vagy mozgalom

tevékenysége, ami a politikai változások befolyásolására vagy megelőzésére vagy egy országban vagy régióban a fennálló hatalom megdöntésére irányul, elsősorban a lakosság meggyőzésével vagy kényszerítésével erőszak és zavargások alkalmazásával. → *insurgency*

felkelés leverése *bizpol "E"* Átfogó civil és katonai kísérlet a felkelés elfojtására és a felkelés alapvető okainak kezelésére. → *counter-insurgency*

felsőterület *bizpol* Az államhatár által határolt terület, ahol – némi kivétellel – minden személy és dolog alá van vetve az állam hatalmának, s amelyen más állam nem végezhet állami funkciót. Megj.: a felsőterület az állam lényeges alkotóeleme, nélküle állam – a különleges állapotok kivételével – nem képzelhető el. Felsőterületén nemcsak jogosultsága van (felsőterületi jogok), hanem kötelezettsége is: felelős érte, hogy rajta a nemzetközi jog rendelkezéseit betartsák.

felsővizek *bizpol* Meghatározott szélességű tengeri sáv, amely a tengerpart, ill. erősen tagozott partnál a kiugró partrészeket összekötő egyenes vonal mentén halad, s az adott állam szuverén területének részét (folytatását) alkotja. Megj.: az államok felsővizeinek szélességét szabályozó kötelező érvényű nemzetközi szabályok nincsenek, a szélesség általában 3–12 tengeri mérföld között ingadozik, néha eléri a 20 tengeri mérföldet (22,2 km) is.

feltartóztatás *bizpol* 1. Az ellenség megállítására, egy helyben tartására, körülzárására, rákényszerítése, hogy tevékenységét egy adott frontra összpontosítsa, valamint annak megakadályozása, hogy erői egy részét más helyen történő felhasználás céljából visszavonja. 2. *bizpol*. Olyan biztonságpolitika, amely egy ellenfélnek az adott geostratégiai dimenzióján túli területi vagy politikai terjeszkedését megakadályozza.

fenyegetés *bizpol* Veszélyt kilátásba helyező v. kiváltó, kényszerítési törekvést kifejező magatartási forma, amely károsodást,

hátrányt, veszteséget okozó képesség tényleges, vélt v. deklarált birtoklásán alapul. Megj.: biztonságpolitikai értelemben egy állam, koalíció v. rendszer olyan politikai magatartása, amely megfelelőjének szuverenitása, integritása, akaratának, érdekeinek érvényesítése ellen irányul. A konfliktuskutatás megkülönböztet katonai, gazdasági, politikai, valamint lélektani fenyegetést. A biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége, amely a veszélyek legmagasabb megnyilvánulási szintjét jelenti, amikor a nemzeti érdekek sérülhetnek és közvetve hatással lehetnek a nemzeti értékek megőrzésére.

fenyegetettség *bizpol* Egy nemzet v. koalíció azon érzete, hogy bizonyos fokú veszélyt jelent számára egy másik ország v. koalíció szándéka, képessége és tevékenysége. Megj.: A biztonsághoz hasonlóan perceptív, szubjektív kategória, viszonylagos objektivitása a fenyegetést jelentő nemzetközi szereplő nemzeti erejéből (DIMEFIL), az erőkitelési képességből, földrajzi közelségből és agresszív politikai szándékokból vezethető le. → *threat*

fizikai biztonság *bizpol* Biztonság azon része, ami a személyek védelmével, az eszközökhöz, létesítményekhez, anyagokhoz és az ügyiratokhoz való jogosulatlan hozzáférés megelőzésével, továbbá a kémkedés, szabotázs, rongálás és eltulajdonítás elleni rendszabályokkal foglalkozik. → *physical security*

G, GY

gazdasági biztonság *bizpol* Egyénekhez (fogyasztókhöz), emberi közösségekhez (pl. szolgáltatói csoportokhoz), államokhoz, nemzetközi rendszerekhez, hazai és nemzetközi gazdasági szereplőkhöz köthető kategória, amely v. valamilyen gazdasági érték, ill. érdek ellen irányuló fenyegetés, veszély, kockázat megjelenése kapcsán felmerülő

általános igényben (közgazdasági megközelítés), v. egyéb fenyegetés, veszély, kockázat elhárítása során felmerülő gazdasági igényben fejeződik ki

gazdasági háború *bizpol*
Országoknak/országcsoporthoz olyan tevékenysége, amelynek célja gazdasági szankciók sorozatával rontani a potenciális ellenfél katonai, politikai és közgazdasági helyzetét, fékezni hadigazdaságának növelését, és ezáltal gyengíteni hadipotenciálját, gazdasági, politikai pozícióit. Megj.: a másik országra sérelmes intézkedések v. ellenintézkedések és a gazdasági háború között nincs éles átmenet. Az ellenségeskedés bizonyos intenzitása, a drasztikusabb módszerek már nem egyszerű érdekösszeütközések, hanem a gazdasági háború megnyilvánulásai. A gazdasági háború az egyik fél részéről agresszív, támadó jellegű, a másik fél viszont ezt igyekszik megakadályozni, különféle módon kivédeni. A gazdasági háború önmagában nem jár fegyveres küzdelemmel és hadiállapottal. Legfőbb módszerei: diszkriminációs vám- és devizaintézkedések, egyezmények; gazdasági blokádnak; az embargó és a bojkott különféle formái. A gazdasági háborúnak kiemelt szerepe van a háborúra való felkészülés időszakában, amikor is az országok harcának egyik fő formája. Hadviselő felek között a gazdasági háború az általános háború alárendelt részévé válik. A gazdasági háború folyhat hadviselő és háborún kívül maradt államok között is.

gender *bizpol* "E" Azokra a szocializáción keresztül elsajátított társadalmi jellemzőkre vonatkozó fogalom, amelyeket a férfi- és a női létezés társítunk. Egy adott kontextusban meghatározza egy személy pozícióját és értékét. szinoníma: társadalmi nem → *gender*

geopolitika *bizpol* A földrajzi tényezőknek az egyes országok és régiók társadalmi, gazdasági fejlődésében, valamint a nemzetközi viszonyok – érdekek által vezérelt – alakításában betöltött szerepét vizsgáló, multidiszciplináris társadalomtudomány. → *geopolitics*

geostratégia *bizpol* Nemzetközi politikai, biztonságpolitikai és hadászati koncepció, a földrajzilag (katonaföldrajzilag) és geopolitikailag meghatározott regionális és globális feltételek tekintetbevétele államok és koalíciók szembenállásának körülményei között. → *geostrategy*

gerillaellenes hadviselés *bizpol* "E" Fegyveres erők, félkatonai erők vagy a nem katonai szervezetek gerillák ellen végrehajtott hadműveletei és harctevékenysége. → *counter-guerrilla warfare*

gerillahadviselés *bizpol* "E" Ellenség által ellenőrzött vagy ellenséges területen irreguláris, túlnyomórészt helyi erők által végrehajtott katonai és félkatonai tevékenységek. → *guerilla warfare*

globális erőviszonyok *bizpol* A nemzetközi szinten jelentős államok és államcsoportok politikai, gazdasági, katonai és egyéb erőpotenciáljainak a fölény, ill. az egyensúly megállapításához alapot nyújtó viszonya.

globalizáció *bizpol* Olyan folyamatok összessége, amelyek a világ különböző régióinak kölcsönös összekapcsolódását és függőségi viszonyát erősítik, a társadalmi élet különféle területein – gazdasági, politikai, kulturális és katonai dimenziókban. Megj.: a globalizáció során az államok közötti differenciálódás elmosódik, de ez nem a szuverenitás elvesztését jelenti, hanem szuverén nemzeti döntések meghozatalát globális hálózatban. → *globalization*

gyors lefolyású háború *bizpol* Olyan háború, amelyben az egyik hadviselő fél a győzelmét viszonylag rövid ideig tartó haditevékenységek eredményeként éri el, rendszerint valamely kedvező körülmény mesterei kihasználásával. Megj.: a gyors lefolyású háború elméleti megalapozása (a napóleoni háborúk tanulságait felhasználva) Clausewitz és Jomini nevéhez fűződik. A gyors lefolyású háború alapját a „döntő ütközet” elmélete, később a villámháború koncepciója alkotta.

győzelem *bizpol* A fegyveres konfliktusban résztvevő szereplők egyikének olyan mértékű képesség csökkenése (ember élet, terület, katonai és gazdasági potenciál), ami megakadályozza a háború folytatását és ezzel el kell fogadnia a másik fél akaratát.

H

háború *bizpol* 1. Az állampolitika más eszközökkel való folytatása, erőszak alkalmazása, aminek célja, hogy az ellenfelet saját akaratunk teljesítésére kényszerítsük. (Clausewitz) 2. A mindennapi szóhasználatban az államok fegyveres összeütközése, amikor a politikai célok elérése érdekében hadra kelnek a fegyveres erők (a háború leghatékonyabb erői), de emellett folytatódik a küzdelem gazdasági, diplomáciai és más területeken is. 3. A fegyveres konfliktus v. az ellenségeskedés állapota, az úgynevezett „háborús küszöb” feletti harctevékenységek, ami harci jellegű műveletek végrehajtásában fejeződik ki két fél, ill. államok, nemzetek v. koalíciók között. Megj.: az ellenségeskedések a szemben álló felek között a formális hadüzenet megküldésével v. anélkül is megkezdődhetnek. A háborút meghatározott és kinyilvánított politikai, ill. gazdasági célok érdekében v. egy ellenséges érzelmi dominancia érvényre juttatása ellen folytatják. A háború időszaka lehet rövid, néha csak napokig tartó, de általában hosszú hónapokig, évekig, esetenként generációkon át húzódik.

háborúk osztályozása *bizpol* A háborúk csoportosítása, besorolása valamely társadalmi-politikai v. katonai-technikai jellemzőjük alapján. Megj.: így, a háború lehet: általános/ korlátozott; világ-/helyi háború; tömegpusztító/csak hagyományos fegyverzetet alkalmazó háború; rövid lefolyású/elhúzó, valamint manőverező/állóháború. Katonai koalíciók összeütközése esetén koalíciós háború fejlődik ki.

háborús tevékenység *bizpol* Egy vagy több állam vagy jól szervezett és forrásokkal jól ellátott nem-állami szereplő jelentős katonai ereje ellen végrehajtott, nagyméretű, illetve kisebb méretű harci események gyakori bekövetkezésével járó (nagy intenzitású) fegyveres küzdelem.

háborús veszély *bizpol* Olyan helyzet, amikor az adott ország(ok) szuverenitását, függetlenségét, területi integritását v. törvényes rendjét idegen hatalom/hatalmak vagy nem-állami szereplők fegyveres támadása közvetlenül fenyegeti.

hadászati parancsnokság *bizpol* "E" A NATO-parancsnoksági struktúra legmagasabb szintjén található parancsnoksági szervezet, ami rendelkezik az összes haderőnemi képesség vezetésének feltételeivel →*strategic command*

hadászati szint *bizpol* "E" Az a szint, amelyen egy ország vagy országcsoport meghatározza a nemzeti vagy nemzetközi biztonsági célokat, és teljesítésük érdekében átcsoportosítja a nemzeti erőforrásokat, a katonaiakat is beleértve. →*strategic level*

haderők együttműködési képessége *bizpol* "E" Az a képessége két vagy több nemzet haderőinek, hogy közösen végezzenek kiképzést illetve gyakorlatozzanak, valamint hatékonyan működjenek együtt meghatározott harcfeleltételek és egyéb feladatok ellátása során. szinoníma: haderők képessége az együttes alkalmazásra; együttműködési képesség →*force interoperability*

haderők képessége az együttes alkalmazásra *bizpol* "E" Az a képessége két vagy több nemzet haderőinek, hogy közösen végezzenek kiképzést illetve gyakorlatozzanak valamint hatékonyan működjenek együtt meghatározott harcfeleltételek és egyéb feladatok ellátása során. szinoníma: haderők együttműködési képessége; együttműködési képesség →*force interoperability*

hadműveleti alárendeltségi rend *bizpol "E"* Meghatározott katonai műveletre vagy folyamatos műveletsorozatra felállított alárendeltségi rend. → *operational chain of command*

hadműveleti művészet *bizpol "E"* Erők alkalmazása stratégiai, hadászati és / vagy hadműveleti célok elérése érdekében, hadászati műveletek, hadjáratok, nagyobb hadműveletek és a harc tervezésével, szervezésével integrálásával. → *operational art*

hadműveleti szint *bizpol "E"* Az a szint, amin a hadjáratok és nagyobb hadműveletek tervezése, lebonyolítása és fenntartása folyik a stratégiai célkitűzések elérése céljából a hadszíntéren vagy a hadműveleti területen. → *operational level*

hadműveleti vezetési jogkör *bizpol "E"* Egy parancsnok számára biztosított jogkör az alárendelt parancsnokok részére történő feladatszabásra, az egységek bevetésére, az erők újraelosztására és ha szükségesnek ítéli, a hadműveleti és / vagy harcászati irányítás megtartására vagy leadására. Megj.: A hadműveleti vezetés nem foglalja magában az adminisztratív feladatok végrehajtásáért viselt felelősséget. szinoníma: alárendeltség, hadműveleti parancsnokság, hadműveleti vezetés → *operational command (OPCOM)*

hadügy *bizpol* Gyűjtőfogalom, amely felöleli az ország (a fegyveres erők, a gazdaság, a lakosság, az államvezetés és -igazgatás, az egészségügy és közoktatásügy) honvédelmi felkészítésével, a katonai elmélettel és gyakorlattal, az agresszió elhárításával, a háború idején az ellenség megsemmisítésével kapcsolatos kérdések összességét.

hadviselés *bizpol* Hadicselekmények, háború megvívása, a hadban álló felek (államok) egymás elleni fegyveres küzdelme, amely magában foglal minden hadi és harctevékenységet.

hagyományos fegyver *bizpol "E"* Nem nukleáris, biológiai vagy vegyi fegyver. → *conventional weapon*

hagyományos fegyverekkel vívott háború *bizpol* A hadviselő felek a hadi- (harc)tevékenységeik során nem alkalmaznak tömegpusztító (atom-, vegyi és biológiai) fegyvereket.

hagyományos hadviselés *bizpol "E"* Kizárólag hagyományos fegyverekkel folytatott háború. → *conventional warfare*

hálózatközpontú hadviselés *bizpol* Katonai műveletek végrehajtási módja, amelyben a szövetségi erők összekapcsolt információs és vezetés-irányítási hálózatok révén közös helyzetképet használnak, ezáltal növelve a műveleti sebességet, rugalmasságot és együttműködést és szinergikus hatásokat érnek el. Megj.: 1. a szövetség Federated Mission Network műveleti szövetségi hálózatkeretrendszerben valósítja meg. 2. a hálózatközpontú hadviselés integrálódik a multitér műveletekbe. szinoníma: hálózatalapú hadviselés → *network-centric warfare, network-enabled capability, network-based operations*

harcérintkezés szabályai *bizpol "E"* Illetékes katonai hatóság által kiadott irányelvek, amik meghatározzák azokat a körülményeket és korlátozásokat, amik szerint a más fegyveres erőkkel összeütközésbe kerülő saját erők harctevékenységet kezdeményeznek és / vagy folytatnak. → *rules of engagement (ROE)*

hatalomkivetítés *bizpol* Egy entitás (állam vagy szövetség) képessége a nemzeti erő összes, illetve néhány elemének gyorsan, hatékony és tartósan alkalmazására több (globálisan elszórt) helyszínen, vagy helyszínről, hogy akaratának érvényt szerezzen. Megj.: Ennek csak egy része a katonai erő kivetítése, amely az állam nemzeti ereje katonai részének külföldi alkalmazása, katonai műveletek végrehajtására. szinoníma: hatalomérvényesítés Kapcsolódó: állam

hatalmi eszközei, erőketítés → *power projection*

határincidens *bizpol* A békés szomszédi viszony, a határ rendjének megsértése két szomszédos állam közös határán, amikor az egyik ország részéről kiinduló fegyveres csoportok cselekménye, határátlépése sérti, károsítja, veszélyezteti a másik ország szuverenitását v. az ott tartózkodó személyek élet- és vagyonbiztonságát. Megj.: a határincidens a nemzetközi jog mélyen elítéli, mert esetleg háborús indokot szolgáltathat.

határkonfliktus *bizpol* Olyan súlyosabb határincidens, amelynek során mindkét részről egy időben, ugyanazon helyen és ugyanazon eseménnyel kapcsolatban történt valamilyen incidens – tehát a sérelem kétoldalú.

határprovokáció *bizpol* Két szomszédos állam határán, az egyik fél területéről kiinduló olyan szándékos, kihívó, fenyegető – a határincidensnél súlyosabb – fegyveres cselekmény, amely a másik fél fegyveres szervei részéről válaszcselekmény kiváltására irányul. Megj.: a határprovokáció bekövetkezhet a határ megsértésével v. anélkül. A határprovokáció nemzetközi jogi értelemben határkonfliktus, melyet rendszerint a határmegbízottak, még súlyosabb esetekben magasabb nemzetközi jogi fórumok (pl. ENSZ Biztonsági Tanács, Nemzetközi Bíróság) vizsgálják ki. A határprovokációk a történelem során nemritkán háborús ürügyül szolgáltak.

határvédelem *bizpol* A határbiztosító csapatok és a seregtestek hadművelési első lépcsőjében csoportosított magasabbegységek védelmi harctevékenysége, amelynek során arra töreksenek, hogy az ellenség támadását még a határok előtt megállítsák, erőit szétverjék (meggyengítsék), a saját erőik csapásaihoz a feltételeket megteremtsék.

határviszonyok *bizpol* Az országhatárt v. államhatárt leíró jellemzők összessége. Megj.: értékelése általában a katonaföldrajzi értékelés részét képezi. A határviszonyok értékelésekor

vizsgálni kell: a határ irányát, amely lehet kihajló, behajló, egyenes vonalú; a határ fekvését, ami egyben befolyásolja a határok védhetőségét.

határvonalvita *bizpol* "E" Térképen feltüntetett deklaráció, ami szerint a térképet kiadó ország kormánya nem ismeri el szükségszerűen a nemzetközi vagy adminisztratív határvonalak státuszát és/vagy kijelölését. szinoníma: határvonal-vitatás → *boundary disclaimer*

határvonal-vitatás *bizpol* Térképen feltüntetett deklaráció, ami szerint a térképet kiadó ország kormánya nem ismeri el szükségszerűen a nemzetközi vagy adminisztratív határvonalak státuszát és/vagy kijelölését. szinoníma: határvonalvita

hatásalapú hadviselés *bizpol* A művelettervezés és -végrehajtás olyan megközelítése, amely a katonai, politikai, diplomáciai, gazdasági és információs eszközök összehangolt alkalmazásával tervezett hatások elérésére törekszik a műveleti környezetben, annak érdekében, hogy ezek a hatások a kívánt stratégiai végállapotot (végcélt) eredményezzék. Megj.: a cél nem az ellenséges erők fizikai megsemmisítése, hanem rendszerszintű változás kiváltása (viselkedés, döntés, működés). Ez a szemlélet megköveteli a katonai (összhaderőnemi) és összkormányzati eszközök összehangolt alkalmazását. A hangsúly a műveleti hatáslánc összefüggésein (nem egyedi akciókon) alapul, ezért ma már a NATO műveleti tervezésének és értékelésének alapját képezi. szinoníma: hatásalapú műveletek, hatásalapú megközelítés a műveletekben → *effects-based approach to operations, effects-based operations*

hátország *bizpol* 1. A hadviselő ország területének az a része, amely kívül esett a fegyveres erők (haderő) hadi-/harctevékenységének körzetén, s ahol a polgári lakosság viszonylag békés élettevékenységét csupán légitámadások veszélyeztették (zavarták). 2. A korszerű

háborúban a hátszág és a haditevékenységek területe közötti határ elmosódik, miután az ellenséges csapások a hátszágot is fokozottan veszélyeztetik.

haza védelme *bizpol* Minden magyar polgárnak kötelessége, amely felöleli az ország határainak, területének, egész népének, anyagi és kulturális javainak megvédését minden külső és belső ellenség ellen.

hibrid fenyegetés *bizpol* "E" A fenyegetések olyan típusa, amely a hagyományos, a nem hagyományos és aszimmetrikus tevékenységeket térben és időben összefogottan alkalmazza. →*hybrid threat*

hibrid hadviselés *bizpol* "E" Az állam politikai, katonai, gazdasági, társadalmi, infrastruktúra és információs társadalmi alrendszerének sebezhető pontjai elleni, háborús küszöb alatti műveletek sorozata diplomáciai, információs, katonai és gazdasági hatalmi eszközökkel, egy szorosan integrált műveleti terv mentén. A támadó célja agresszív célú stratégiai eredmények elérése egy nyílt háború kockázata nélkül. →*hybrid warfare*

hibrid nemzetközi szervezet *bizpol* Olyan nemzetközi szervezet, amely egyszerre rendelkezik szupranacionális (nemzetek feletti) és kormányközi (intergovernmentális) jellemzőkkel. Ez azt jelenti, hogy a tagállamok egyes területeken szuverenitásuk egy részét közös, független intézményekre ruházzák (szupranacionális elem), míg más területeken a döntéshozatal kizárólag a tagállamok közötti egyhangú megegyezésen alapul (kormányközi elem). Megj.: Például az EU, a Benelux Unió, az Andoki Közösség és a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége (ECOWAS). Ezek közül az EU integrációjának intézményesülése, szélessége és mélysége emelkedik ki, amely így a maga nemében egyedülállóvá teszi.

hierarchia *bizpol* A nemzetközi rendszer szereplői közötti munkamegosztás. Megj: 1. nem az alá- és fölérendeltséget jelenti a szereplők között (nincs "világkormány"), hanem olyan intézményesülést, ami elősegíti a

szereplők közötti konfliktusok megoldását. 2. A hierarchia az anarchia fogalmának ellentéte. (forrás: Heinz Gartner)

hírszerzés *bizpol* Az államoknak saját nemzeti (biztonsági, nemzetbiztonsági, gazdasági, társadalmi) érdekeik szempontjából kulcsfontosságú információk megszerzésére irányuló erőfeszítése. A hírszerzés legfontosabb funkciója, hogy a politikai döntéshozókat a fontos döntések meghozatalához szükséges információkkal segítse. E gyakorlat lehet nyílt (pl. sajtóinformációra támaszkodó), vagy lehet titkos. Jellegéből fakadóan a nyílt forrású hírszerzés (Open Source Intelligence – OSINT) legális tevékenység. A titkos (minősített) információk megszerzése az ellenérdekelt államok területén illegálisnak minősülhet, mert törvénytelen eszközökkel is történhet. A hírszerzési módszereket meg lehet különböztetni az alkalmazott eszközök szerint, ám a legrégebbi és a modern infokommunikációs technológiák elterjedése mellett is nélkülözhetetlen a humán erőforrásra támaszkodó hírszerzés (Human Intelligence – HUMINT). Önálló kategóriát képez a híradástechnikai és rádióelektronikai, ám mára az egyéb elektronikus, infokommunikációs eszközökkel végzett módszert is lefedő gyakorlat (Signals Intelligence – SIGINT). A legtöbb államban létezik polgári (pl. az amerikai CIA) és katonai hírszerzés (az orosz GRU). Magyarországon az előbbiért az Információs Hivatal (IH), az utóbbiért a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (KNBSZ) felel.

honvédelem *bizpol* Az ország függetlenségének, területi épségének, nemzetközi szerződésekben rögzített határainak, lakosságának és anyagi javainak védelme. Amíg korábban az ország külső fegyveres támadástól való megvédését jelentette, ma már minden külső és belső támadás elleni tevékenység ~nek minősül. A ~i rendszer átfogó értelemben az ország teljes védelmi potenciálját magában foglalja: a) a fegyveres erőt; b) rendvédelmi és

nemzetbiztonsági szerveket; c) védelmi igazgatási rendszert; d) a nemzetgazdaságot és infrastruktúrát, valamint e) a lakosságot. Szűkebb értelemben az ország külső támadástól való megvédésének szakpolitikáját, szervezetek, intézkedések és tevékenységek összességét jelenti.

hozzáférést gátló/terület kizáró bizpol "E" Olyan stratégiai képesség vagy tevékenység, amely korlátozza, vagy megakadályozza az ellenséges erők bejutását egy meghatározott műveleti területre. →*anti-access/area denial (A2/AD)*

hozzájáruló nemzet bizpol "E" NATO-műveletben, -programban, v. más tevékenységben részt vevő nemzet, amely előre megállapított pénzügyi/természeti hozzájárulást vállal. →*contributing nation (CN)*

humanitárius igénybevétel bizpol A fegyveres erők humanitárius célokra történő igénybevétele a polgári lakosság érdekében.

humanitárius intervenció bizpol Egy entitás (állam vagy szövetség) erőszakos beavatkozása más államban az emberi jogok és a nemzetközi jog súlyos és durva megsértésének megakadályozására. Megj.: A NATO Operation Allied Force művelet 1999-nen Koszovóban humanitárius intervenció volt a népiirtás megakadályozására ENSZ mandátum nélkül. →*humanitarian intervention*

humanitárius művelet bizpol "E" Az emberi szenvedés csökkentésére irányuló művelet olyan területen, ahol az ezért felelős civil szereplők nem képesek v. nem hajlandók a lakosságot megfelelő módon ellátni. →*humanitarian operation*

humanitárius támogatás bizpol "E" Egy művelet részeként a rendelkezésre álló katonai erőforrások használata annak érdekében, hogy segítse vagy kiegészítse a műveleti területen működő civil hatóságok vagy ezzel foglalkozó polgári humanitárius szervezetek erőfeszítéseit, hogy az emberi szenvedés csökkentésére vonatkozó elsődleges

felelősségüket teljesítsék. →*humanitarian assistance (HA)*

I, Í

incidens bizpol "E" A nemzetközi kapcsolatokban bonyodalmat kiváltó politikai, katonai esemény. Megj.: jellegzetes formája a határincidens. Kapcsolódó: határincidens

interoperabilitás bizpol "E" A Szövetséges Erők vagy adott esetekben partner- és más országok erőinek azon tulajdonsága, hogy képesek hatékonyan együttműködni a kiképzésben, a gyakorlatokon és meghatározott küldetések és feladatok végrehajtásában. szinoníma: haderők együttműködési képessége; együttműködési képesség →*interoperability*

intervenció bizpol Erőszakos politikai, gazdasági, de főleg fegyveres beavatkozás más állam belügyeibe abból a célból, hogy az elkövető rákényszerítse akarátát, kiterjessze

invázió bizpol Katonai jellegű behatolás valamely ország területére. →*invasion*

irreguláris hadviselés bizpol "E" Nem állami szereplők erőszakos küzdelme állami szereplőkkel szemben, melynek célja a hatalom átvétele, visszavétele, vagy társadalmi célok elérése. →*irregular warfare*

J

járulékos veszteség bizpol "E" Katonai műveletek során életekben és javakban nem szándékosan okozott sérülés és pusztítás. →*collateral damage*

jogállamiság bizpol Egy ország alkotmányban deklarált alapértékeinek - függetlenség, demokrácia, szólásszabadság, emberi jogok biztosítása stb. - összességét jelenti. A jogállamiság egyik fontos eleme a jogbiztonság, amely megköveteli, hogy az állampolgárok jogait és kötelezettségeit a törvényben meghatározott módon kihirdetett és bárki

számára hozzáférhető jogszabályok szabályozzák. Emellett szükséges az is, hogy tényleges lehetőség legyen arra, hogy a jogalanyok magatartásukat a jog előírásához tudják igazítani. 2. Az állam közhatalom gyakorlása joghoz kötött, kiszámítható, ellenőrizhető, független bíróságok által érvényesített, és elválaszthatatlan az alapvető jogok védelmétől. Megj.: Az állam lehet demokratikus, de nem jogállami (választási demokrácia). 3. Olyan elv, amely megköveteli, hogy: mindenki felelős legyen a törvény előtt, beleértve az államot is, a jogszabályok legyenek nyilvánosan kihirdetettek, a jogszabályokat egyenlően alkalmazzák, független bíróságok ítélik meg, a jogszabályok összhangban legyenek a nemzetközi emberi jogi normákkal. (ENSZ) → *rule of law*

K

kard és pajzs elmélet *bizpol* Az ún. tömeges megtorlás amerikai katonai doktrínára alapozva az elrettentés egyik formája. A „kard” az USA nukleáris potenciálja, a „pajzs” a NATO harcászati nukleáris eszközökkel is felszerelt szárazföldi erői.

katonai biztonság *bizpol* "E" Legáltalánosabb értelemben az állam azon képességeinek összessége, amelyek lehetővé teszik, hogy megvédje magát és/vagy megakadályozza az ellene irányuló katonai támadást, illetve politikai döntéseinek katonai erő alkalmazásával szerezzen érvényt.

katonai blokádnak *bizpol* Ostromzár, egy terület, jelentős katonai objektum, szállítási útvonal erőszakos elszakítása környezetétől, hadművelési célok elérése/kikényszerítése érdekében. Megj.: a katonai blokádnak lehet szárazföldi, tengeri, légi ill. ezek kombinációja.

katonai egyezmény *bizpol* Két v. több államnak a katonapolitikai kapcsolatuk, viszonyuk szabályozása végett kötött megállapodása, különös tekintettel a kölcsönös katonai segítségnyújtás létrehozására, a

különböző együttműködési (haditechnikai, hadiipari, kiképzési, vezetési) feladatok megoldására.

katonai erő *bizpol* A mindennapi szóhasználatban és a sajtóban a fegyveres erő, haderő valamely ország fegyveres szervezeteinek egészére utaló kifejezés. szinoníma: haderő

katonai fenyegetés *bizpol* "E" Tényleges vagy vélt erőfölényen alapuló külpolitika és nemzetközi magatartás a meghatározott célok megvalósítására, a saját akarat és szándékok keresztülvitelére. A fenyegetés a lehetséges veszélyek legmagasabb megnyilvánulási szintjét képviselő helyzetek, állapotok és folyamatok összessége, amelynek meghatározható az eredete, célja és intenzitása is.

katonai közreműködés a béketámogatásban *bizpol* "E" Olyan műveletek, melyek hozzájárulnak a béketámogató erőfeszítésekhez, pártatlan diplomáciai, civil és katonai eszközökkel, általában az ENSZ Alapokmány céljainak és elveinek teljesülése és a béke helyreállítása vagy fenntartása érdekében. Ilyen műveletek magukban foglalják többek között a konfliktusok megelőzését, béke kikényszerítést, békefenntartást, béketeremtést és a békeépítést. → *military contribution to peace support*

katonai magánvállalatok *bizpol* Profitorientált szervezet, amely a hadviseléssel kapcsolatos szolgáltatásokat kínál és nyújt kormányzatoknak vagy magánvállalkozásoknak. Megj: szolgáltatásaik a fegyveres harctól a katonai tanácsadáson keresztül a logisztikai feladatokig terjed. → *private military company*

katonai megfigyelő *bizpol* 1. A hivatásos és a szerződéses állomány művelési területen fegyvertelen megfigyelői, szakértői, tanácsadói v. összekötői feladatok végzésére irányuló külföldi szolgálatot teljesítő tagja. 2. *bizpol* A helsinki megállapodások alapján az államok

fegyveres erői gyakorlatainak kölcsönös megfigyelésére kiküldött katonai szakember. 3. bizpol A nemzetközi katonai gyakorlatban a katonai megállapodások, szerződések (pl. tűzszünet, leszerelés) ellenőrzésére államközi megállapodások alapján v. az ENSZ felkérésére kiküldött katonai szakember.

katonai megszállás *bizpol* Ellenséges v. annak tartott állam területének elfoglalása hadműveletek végrehajtása során. Megj.: a katonai megszállás alkalmával a megszálló állam ellenőrzése alatt tartja a gazdasági, politikai és katonai szempontból kiemelt fontosságú intézményeket és épületeket; a vasúti, vízi és légi közlekedési csomópontokat; kórházakat, felsőoktatási intézményeket, valamint hírközlési intézményeket.

katonai potenciál *bizpol* A védelmi potenciál (képesség) eleme, szerves része. Az államnak (koalíciónak) a fegyveres erők fenntartására és fejlesztésére, ütőképességének fokozására, kiképzett állománnyal való feltöltésére, korszerű harceszközökkel és mindennemű anyagiakkal ellátására való maximális lehetősége békében, konfliktusokban, illetve a háború időszakában, és egyúttal az állam (a koalíció) hadiállományú fegyveres erőinek teljesítőképesége. Megj.: magában foglalja a fegyveres erők erkölcsi állapotát; nukleáris és hagyományos erejének (a fegyverzet és a haditechnikai eszközök) mennyiségét/minőségét; a parancsnokok vezetési és szervezési készségét; a csapatok kiképzésének és készségének színvonalát; a kiegészítés rendszerét és a mozgósítás lehetőségeit; a hadszíntér előkészítésének fokát; a hátszög és a polgári védelem helyzetét és ellenálló képességét, s mindezzel összefüggésben a hadtudomány fejlettségét.

katonai presztízs *bizpol* A sikeres katonai tevékenység feltétele és eredménye, az adott társadalom tisztelete és elismerése az ország védelmét ellátó hivatáscsoport egésze vagy egy-egy foglalkozási ága, állományrétege iránt. A katonai presztízs, aminek alapján az állampolgárok elfogadják a katonai vezetők

irányítását a kiképzési folyamatban, illetve a harctevékenység során, és vállalják a katonai szolgálat terheit békében és háborúban egyaránt. A katonai presztízs a katona erkölcsi súlya, társadalmi tekintélye.

katonai prognóziskészítés *bizpol "E"* A jövő háborújának, a fegyveres erők és a haditechnika fejlődése távlatainak, a hadigazdaság jövőben várható lehetőségeinek tudományos úton való ábrázolása. A katonai prognózis készítés közvetlen kapcsolatban van a katonai, a hadigazdasági, a haditechnikai tervezéssel, a saját ország és a valószínű ellenség termelési, gazdasági lehetőségeinek értékelésével, a meglévő és az előre jelzett fegyverrendszerek harci hatékonyságának összehasonlító értékelésével. A katonai prognózis készítés négy fő, egymással dialektikus kölcsönhatásban levő részre tagozódik: a hadászati, a hadműveleti-harcászati, a hadi-gazdasági és a haditechnikai prognóziskészítésre.

katonai puccs *bizpol* Katonák által végrehajtott államcsíny, ill. az erre irányuló kísérlet, amelynek a fegyveres erők nem pusztán résztvevői a kormányzat, a politikai hatalom erőszakos megdöntésének, hanem – gyakran – kezdeményezői is, amelynek következménye egy rövidebb v. hosszabb ideig tartó katonai diktatúra.

katonai rendszer *bizpol* 1. a fegyveres erők létrehozásának, kiegészítésének és fenntartásának formája. Megkülönböztetnek keret-, milícia és vegyes rendszert; — 2. a katonai szervezetek összessége s e szervezetek dinamikus egysége — 3. a katonai élet bármely területén folyó meghatározott tevékenység szabályozott rendje.

katonai segítségnyújtás *bizpol* A különleges műveletek fontos területe a baráti vagy szövetséges erőknek adott katonai segítségnyújtás békében, válsághelyzetben és háborúban. A segítségnyújtás adható közvetlen vagy közvetett formában a kijelölt saját erők, az ellenálló vagy félkatonai erők részére, a demokratikus társadalom megvédése

érdekében, a felfogatás, törvénytelenység és felkelés ellen.

katonai stratégia *bizpol "E"* A nemzeti vagy többnemzeti stratégia azon összetevője, ami megszabja a katonai erő fejlesztésének és alkalmazásának módját az ország vagy országcsoport célkitűzéseinek elérése érdekében. → *military strategy*

katonai szakértő *bizpol* A katonai kérdésekben tájékozott, kiterjedt, széles körű ismeretekkel rendelkező személy, akitől a különböző hírközlő szervek, ill. munkatársaik egy-egy kérdésben véleményt, kommentárt kérnek az olvasók, hallgatók, nézők jobb tájékoztatása érdekében.

katonai szövetség *bizpol* A közös kül- és biztonságpolitikai célok érdekében egyetértő országok politikai megállapodása katonai együttműködésre. Megj.: Napjainkban 14 két- és több oldalú katonai szövetségi megállapodás létezik, a legismertebb az ANZUS, a NATO, a Riói Szerződés és a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete. → *military coalition, military alliance*

katonai tanácsadó *bizpol* 1. Olyan katonai szakértő, akit valamely párt, polgári szervezet azért alkalmaz, hogy segítsen eligazodni a felmerült katonai vonatkozású kérdésekben. 2. Szövetséges v. baráti államokba küldött katonai szakértő, akinek feladata: segítségnyújtás a fegyveres erők szervezésében, a csapatok és törzsek kiképzésében, a fegyverzet és a haditechnikai eszközök kezelésének elsajátításában, a csapatok harckészültségének fenntartásában stb. Megj.: a katonai tanácsadók (szakértők) tevékenységének kérdéseit kétoldalú megállapodásokban rögzítik.

képességcél *bizpol "E"* A mennyiségi és/vagy minőségi leírása annak a képességnek, amellyel létrehozható egy hatás vagy kívánt eredmény, amelynek egy meghatározott időn belül rendelkezésre kell állnia. → *capability target*

kettős érdekeltégű infrastruktúra *bizpol "E"* Csak két NATO tagországot érintő

infrastruktúra, amit egymás közötti kölcsönös megállapodás szerint finanszíroznak (pl: az egyik NATO tagország haderejének a másik tagország felségterületén való alkalmazásához szükséges létesítmények). → *bilateral infrastructure*

kettős rendeltetésű eszközök *bizpol* Olyan technológia, berendezés, anyag, szoftver vagy szolgáltatás, amelynek békés célú polgári és katonai alkalmazása is lehetséges. szinoníma: kettős rendeltetésű technológia, kettős rendeltetésű termék → *dual-use item, dual-use technologies*

kiberbiztonság *bizpol* Az a tevékenység/törekvés, amelyek a kiberfenyegetésekkel érintett hálózati és információs rendszereknek, az ilyen rendszerek felhasználóinak és más személyeknek a védelméhez szükséges. Ebben az értelemben hálózati és információs rendszer a meghatározott elektronikus hírközlő hálózat, illetve minden olyan eszköz, illetve egymással összekapcsolt vagy kapcsolatban álló eszközök csoportja, amelyek közül egy vagy több valamely program alapján digitális adatok automatizált kezelését végzi, továbbá az ezen eszközök, elemek által működésük, használatuk, védelmük és karbantartásuk céljából tárolt, kezelt, visszakeresett vagy továbbított digitális adatok.

kitelepített, belső menekült *bizpol "E"* Az a személy, aki egy tömeges csoport részeként arra kényszerült, hogy elmeneküljön a lakóhelyéről, vagy megszokott tartózkodási helyéről, hirtelen vagy váratlanul, fegyveres konfliktus, belső harc, az emberi jogok rendszeres megsértése, fenyegetettségtől, természeti, vagy ember által okozott katasztrófától való félelem következményeként, és aki nem lépett át nemzetközileg elismert államhatárt. szinoníma: lakóhelyét elhagyni kényszerült személy → *internally displaced person (IDP)*

koalíció *bizpol* Nemzetek vagy kötelékek csoportosítása, általában ideiglenes jelleggel,

meghatározott célok elérése érdekében.
→ *coalition*

koalíciós fegyveres erők *bizpol* Két v. több, koalícióban, katonai szövetségben lévő államnak a közös célok elérése érdekében, közös parancsnokság vezetése alatt lévő erői.

kockázat *bizpol* A bizonytalanság kifejezője, a biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége, mely a veszélyek azon megnyilvánulási szintjét jelenti, amely során a nemzeti érdekek sérülhetnek, veszteségek keletkezhetnek. Megj.: ugyanakkor, a biztonságpolitikai kihívások kockázatait ma már nemzetközileg minimalizálják a nemzetközi szervezetek (ENSZ, EBESZ, NATO stb.) együttműködésével.

kockázatelemzés *bizpol* A műveleti tényezőkből eredő kockázat azonosításának, értékelésének és ellenőrzésének folyamata, valamint megalapozott döntéshozatal, amely egyensúlyba hozza a kockázatot a küldetés/(harc)feladat előnyeivel. Megj.: a kockázatvállalás lehet mennyiségi, amikor számokkal, v. minőségi, amikor fogalmakkal fejezzük ki a kockázatokat. Az elemzés lehet előretétekintő, visszatekintő v. morfológiai. A kockázatelemzés kritériumai lehetnek: elfogadhatóság, elviselhetőség, végrehajthatóság. A kockázatok értékelése, besorolása, számítása stb. adja meg a szükséges tennivalókat, a kockázatok csökkentésére, minimalizálására vonatkozó feladatokat. Az értékelés a kockázat elfogadhatóságára való törekvés része.

kockázatok csoportosítása *bizpol* A kockázatok lehetnek eltérő szintűek (stratégiai, műveleti, munkahelyi stb.) másrészt a szakterületenkénti összefüggésekből adódóak (szabványosítás, minőségügy, munkabiztonság, foglalkozás-egészségügy stb.), szakmánkéntiek (vegyipar, repülés, atomtechnika stb.), de terminus technicusok miatt is különbözhetnek. Megj.: az EU-ban használatos csoportosítás típusok szerint: azonosított, nem azonosított, elfogadható, fennmaradó, teljes; szintek szerint: kicsi, elfogadható, még elfogadható,

nem elfogadható, tiltott; osztályok szerint: intézkedés nem szükséges, intézkedés középtávon, intézkedés rövid távon, intézkedés azonnal, valamint felfüggesztés, kikapcsolás, leállítás. A katonai életben, a haditechnikai eszközök üzemeltetési rendszerében ezen fogalmakat használjuk.

kognitív fölény *bizpol* Olyan képesség, mely magában foglalja a műveleti környezet, az ellenfél és a saját képességek átfogó ismeretét, a gyors helyzetfelismerést, helyzetértékelést, az azonnali reagálást, a kezdeményezés megragadását, a dinamikusan változó helyzetnek megfelelő rugalmas kognitív reagálást/ellenállást, a gyors és hatékony döntés folyamatos fenntartását, továbbá a stressztűrést és a gyors regenerálódást. szinoníma: szellemi fölény → *cognitive superiority*

kognitív hadviselés *bizpol* A küzdelem során végrehajtott, tudatos, összehangolt katonai és nem katonai tevékenységek, amelyek célja az információs környezet alakítása, valamint a célközönség attitűdjeinek, észlelésének és viselkedésének befolyásolása a kognitív fölény megszerzése, fenntartása és védelme érdekében. → *cognitive warfare*

kollektív biztonság *bizpol* Olyan nemzetközi rendszer, amelyben a tagállamok kötelezettséget vállalnak egymás megsegítésére fenyegetés esetén és a béke fenntartására, az agresszió elutasításával és a konfliktusok közös, szervezett kezelésével. Megj.: A tagállamok kötelezettséget vállalnak egymás védelmére és a béke fenntartására, az agresszió elutasításával és a konfliktusok közös, szervezett kezelésével, szerződésben vállalják, hogy lemondanak az agresszióról, vitáikat békés úton rendezik, és a nemzetközi szervezeti struktúrák révén érvényt szereznek ezeknek a szabályoknak. Az ENSZ példája univerzális modellként szolgál, ahol a Biztonsági Tanács döntései akár fegyveres beavatkozást is lehetővé tesznek a szabályszegő tagállamokkal szemben. A kollektív biztonsági rendszer védőhálót jelent a

kisebbségi országok számára is, mivel elvileg védelmet biztosít a nagyobb tagállamok agressziójával szemben. A tagok közötti konfliktusok rendezésére kiépített mechanizmusok és intézmények állnak rendelkezésre, amelyek szükség esetén kényszerítő jellegűek is lehetnek.

kollektív bűnösség *bizpol* A második világháború után megfogalmazott elv, amely szerint a német nép egésze felelős a háborúért, és ezért az egész népnek bűnhődnie kell. A szövetséges hatalmak ezt az elvet a hivatalos dokumentumokban ugyan nem használták, de a közgondolkodásban ez honosodott meg. Az 1945. áprilisában kiadott Kassai Kormányprogram szintén a ~ elve alapján fosztotta meg állampolgárságuktól, alapvető jogaiktól és vagyonuktól – a németek mellett – a csehszlovákiai magyarokat is. A ~ elve itt különböző jogi formában jelent meg (pl. a 143. köztársági elnöki ún. Beneš-dekrétum közül 13 tartalmazza), de lényegében az egyéneket a kisebbségi közösséghez tartozásuk miatt büntette (kitelepítés, lakosságcsere, vagyonelkobzás, reszlovakizáció). A II. világháború után szintén erre az elvre hivatkozva követték el a magyarokkal szemben az atrocitásokat Kárpátalján, a Vajdaságban és Erdélyben.

kollektív védelem *bizpol* Olyan nemzetközi együttműködési forma, amelyben a szövetség tagállamai vállalják, hogy egy vagy több tagállamot érő külső fenyegetés vagy támadás esetén közösen, katonai eszközökkel is fellépnek a védelem érdekében. Megj.: a résztvevő államok kötelezettségként deklarálják: ha valamelyiküket támadás éri, azt az összes tagállam elleni támadásnak tekintik, és az agresszió áldozatául esett állam(ok) segítségére sietnek. Ez a kötelezettségvállalás klasszikus példája az Észak-atlanti Szerződés (NATO) 5. cikke, amely az elrettentésen alapul, hiszen a potenciális támadó nemcsak az általa megtámadott fél, hanem az egész szövetség válaszlépéseivel számolhat. A kollektív védelem a kollektív biztonsággal szemben kifelé irányul, vagyis a szövetség tagjai

egyértelműen külső fenyegetés vagy támadás esetén lépnek fel közösen. A NATO példája jól szemlélteti ezt a modellt, ahol a tagállamok biztonságpolitikai és katonai együttműködést folytatnak világosan meghatározott külső veszélyforrásokkal szemben.

kooperatív biztonság *bizpol* Olyan nemzetközi együttműködési forma, amelyben több állam közösen lép fel azokkal a fenyegetésekkel szemben, amelyeket mindannyian veszélyesnek tartanak, és ehhez politikai, jogi, illetve intézményi kereteket alakítanak ki. Megj.: A rendszer tagjai együttműködnek olyan fenyegetések kezelésében, amelyeket mindegyikük veszélyesnek ítélt, nem jelent katonai segítségnyújtási kötelezettségeket, de magában foglalja a nemzetközi szervezetekben való tagságot (pl. EBESZ), melynek akár rivalizáló felek vagy potenciális ellenségek is tagjai lehetnek. Az együttműködés intézményi jellege kiterjed például a fegyverzetkorlátozó megállapodásokra, amelyek a kooperatív biztonság megoldási lehetőségeit képviselik, mivel a résztvevő országok úgy ítélik meg, hogy többet nyernek az együttműködésen és a fegyverek korlátozásán, mint a versengésen.

korlátozott háború *bizpol* Katonai műveletek néhány olyan cél elérésére, amelyek (a totális háborúval ellentétben) nem törekednek teljes győzelemre (ellenség megsemmisítésére vagy a támadó akaratának rákényszerítésére), hanem beérik egy terület birtokbavételével (pl. határkonfliktus) vagy egy meghatározott cél elérésére.

kölcsönös bizalom *bizpol* Államok egymással szemben mutatott, szóban/írásban v. tettekben érvényesülő, két-, ill. többoldalú, pozitív megnyilvánulásainak összessége. Megj.: fontos és nélkülözhetetlen szerepe van a regionális és globális biztonság megteremtésében, a különféle együttműködések kialakításában és végrehajtásában. A bizalom és biztonságerősítő intézkedéseket tartalmazó 1992. évi Bécsi Dokumentum egyik alapgondolata, amely a kölcsönös bizalom és biztonság alapján állva ír

elő az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet tagállamai számára végrehajtásra váró feladatokat.

kölcsönös biztonság *bizpol* Két v. több ország között létrejövő olyan állapot, amelyben az egymás közötti kapcsolatok alakítása a nemzetközi jog normái, valamint az államok biztonságával összefüggő jogi és politikai kötelezettségeket tartalmazó dokumentumok, ill. a bennük megfogalmazott alapelvek szerint történik és amelynek alapján az egyes államok területi épsége és függetlensége semmilyen módon nem forog veszélyben.

kölcsönös garantált megsemmisítés *bizpol* A két szuperhatalom nukleáris képessége arra, hogy a birtokában felhalmozott nukleáris robbanótöltetekkel (és azok célba juttató eszközeivel) kölcsönösen harcképtelenné tegye, romba döntse, megsemmisítse egymást. Megj.: az összecsapásnak nem lett volna győztese.

kölcsönös segítség *bizpol "E"* Egy ország és egy vagy több másik ország között egymás megsegítésére kormányzati szinten kötött megállapodások. → *mutual aid*

Kölcsönös Segítségnyújtási Klauzula *bizpol* A Lisszaboni Szerződés közös biztonság- és védelempolitikára vonatkozó rendelkezése (42(7)), mely szerint az EU-tagállamok valamelyikének területe elleni fegyveres támadás esetén a többi tagállam minden rendelkezésére álló segítséget és támogatást köteles megadni számára.

követő magatartás *bizpol* 1. a kisebb államok törekvése az anarchikus nemzetközi rendszerben arra, hogy egy erősebb és nagyobb hatalommal megegyezzen, alkalmazkodjon hozzá saját nemzeti érdekeinek megfelelően. Megj: A követő magatartás az egyensúlyozás fogalmának ellentéte. 2. a szövetség tagjainak törekvése a szövetségi elvárásokhoz a nemzeti érdekek kárára, mely akár elvezethet az entrapmenthez. → *bandwagoning*

Közép-európai Többnemzeti Hadosztály-parancsnokság *bizpol "E"* A Közép-európai Többnemzeti Hadosztály-parancsnokság a NATO kelet-európai régiójában létrehozott hadosztály szintű vezetési elem, melynek feladata a szárazföldi harctevékenységek teljes spektrumának vezetése a jóváhagyott regionális védelmi tervek alapján. → *Headquarters Multinational Division Centre (HQ MND-C)*

közös kül- és biztonságpolitika *bizpol* Az Európai Unió egyik szakpolitikája, melynek alapja, hogy a tagállamok minden általános jelentőségű kül- és biztonságpolitikai kérdésről tájékoztatják egymást, egyeztetik álláspontjukat, közös stratégiát dolgoznak ki és akcióikat közösen hajtják végre. Megj.: legfontosabb döntéseiket egyhangúlag hozzák meg, végrehajtásukhoz minősített többségre van szükség.

köztes állam *bizpol* Olyan állam (vagy minikomplexum), amely két nagyobb regionális biztonsági komplexumot elválaszt, nem része egyik komplexumnak sem, így azok nem képesek jelentősen hatni egymásra. Megj.: Például Törökország 2015-ig az európai és közel-keleti regionális biztonsági komplexum között. Megj.: Meg kell különböztetni ezt a fogalmat az ütközőzónától.

közvetlen háborús fenyegetés *bizpol* Valamely ország alkotmányos rendjét, szuverenitását, önálló döntéshozatali képességét veszélyeztető közvetlen háborús veszély időszaka, amelynek során más ország részéről fegyveres erő bevetését (agressziót) helyezik kilátásba, vagy utalnak ilyen cselekményekre, és kialakul(hat) a közvetlen támadás veszélye.

külpolitikai stratégia *bizpol* Egy állam vagy szövetségi rendszer hosszú távú és koherens nemzetközi cél-, feltétel- és eszközrendszerének áttekintése és összefoglalása.

küszöbállam *bizpol* Olyan ország, amely rendelkezik a nukleáris fegyverek előállításához szükséges tudományos és ipari

kapacitásokkal, ugyanakkor politikai megfontolásokból nem törekszik ilyen fegyverek megszerzésére, vagy olyan az állam, amely (a szükséges kapacitások hiánya ellenére) nyíltan vagy rejtetten igyekszik – vagy korábban igyekezett – nukleáris fegyverhez jutni. Megj: Például Japán rendelkezik a szükséges technológiai háttérrel, de nem lépte át az atomküszöböt; Irán jelenleg nem birtokol nukleáris fegyvert, de valószínűsíthető, hogy törekszik annak megszerzésére; illetve Dél-Afrika, amely 1989-ben leállította atomfegyver-programját, és leszerelte az elkészült nukleáris bombákat. szinoníma: küszöbország

L

legfelsőbb főparancsnokság *bizpol* Az állam (a koalíció) politikai és katonai felső vezetőiből, általában a háború idejére létrehozott legmagasabb katonai vezetési szerv. Megj.: rendeltetése az ország, a fegyveres erők háborúra való felkészítése; újabb hadszínterek előkészítése; a háborús térség, a hadszíntér hadászati céljainak meghatározása; a hadászati tervek kidolgozása; a hadászati tevékenységek összehangolása és minden oldalú biztosításának megszervezése, valamint a fegyveres erők vezetése.

lélektani műveletek *bizpol "E"* Tervezett tevékenységek, melyek a jóváhagyott célközönségre irányított kommunikációs módszerrel és más eljárásokkal befolyásolják a célközönségek felfogását, viselkedésüket és magatartásukat a kitűzött politikai és katonai célok elérése érdekében. →*psychological operations*

leszerelés *bizpol* 1. A váltás része; a tényleges katonai szolgálatát letöltött hadkö-teles állampolgárnak a hadseregből történő elbocsátása. A sorkatonai szolgálatból történő leszerelés a katonai alakulatnál ünnepélyes keretek között történik. 2. A mozgósításkor behívott tartalékos állomány elbocsátása a

hadsereg (az adott katonai alakulat) békében rendszeresített állományának visszaállításakor.

3. Politológiai értelemben: nemzetközi szerződésekben - vagy egy állam egyoldalú politikai döntésében - foglalt olyan intézkedések rendszere, amelyek a fegyverek és a katonai eszközök részleges vagy teljes megsemmisítését, a haderők csökkentését vagy megszüntetését célozzák.

létfontosságú információs rendszer és létesítmény *bizpol "E"* A társadalom olyan hálózatszerű, fizikai vagy virtuális rendszerei, eszközei és módszerei, amelyek az információ folyamatos biztosítása és az informatikai feltételek üzemfolytonosságának szükségességéből adódóan önmagukban létfontosságú rendszerelemek, vagy más azonosított létfontosságú rendszerelemek működéséhez nélkülözhetetlenek. Megj.: 2024-óta kritikus információs infrastruktúra a megnevezés. →*critical information infrastructure and facility*

M

Magyar Hadtudományi Társaság *bizpol* Az államtól és a pártoktól független, jogilag bejegyzett társadalmi szervezet, amely 1990-ben alakult. Célja, hogy összefogja mindazokat, akik a hadtudomány fejlődését és a honvédelem ügyét elméletileg is szolgálni kívánják, valamint azokat, akik a különböző területen dolgozó hivatalos szervek honvédelmi tevékenységét segíteni szeretnék. Megj.: a Magyar Hadtudományi Társaság munkafeltételeit a Magyar Honvédség vezérkari főnöke által létesített Hadtudományi Alapítvány hozadéka, a Belügyminisztérium és más szervek anyagi támogatása, valamint a tagdíjakból származó bevételek teremtik meg. Folyóirata a Hadtudomány. A Magyar Hadtudományi Társaság szakértői jelentős szerepet vállaltak a különböző fontos, elméleti-tudományos megalapozottságot igénylő dokumentumok (biztonságpolitikai koncepció, honvédelmi alapelvek, Honvédelmi Törvény

stb.) kidolgozásában, értelmező vitájában, részt vesznek különböző hazai és nemzetközi pályázatokban, konferenciák és előadás-sorozatok megszervezésében. Vállalt missziója, hogy a folyó háborúk és konfliktusok nyilvános magyarázatával (pl. médiában, közszereplések során) szakszerű katonai-hadtudományi ismereteket közvetítsenek a társadalom felé.

második csapás képessége *bizpol* A csapásmérő erők azon képessége, mely lehetővé teszi az első csapás túlélését és hatékony ellencsapás mérését. Megj.: elsősorban atomcsapással kapcsolatban használatos. →*second-strike capability*

megelőző (preventív) diplomácia *bizpol* Célja az államok közötti viták békés megoldásának keresése, a nézeteltérések konfliktussá fejlődésének megakadályozása, továbbterjedésük feltartóztatása, a konfliktusok okainak feltárása és megoldása. A megelőzés fő eszköze az információ gyűjtése, a ténymegállapításon alapuló korai előrejelzés és a bizalomteremtés. Ezek a diplomácia alapfunkcióiból adódó intézkedések a gyakorlatban kiegészülhetnek olyan megelőző célú, demonstratív katonai lépésekkel, mint pl. a megelőző katonai csapatok telepítése, az erődemonstráció vagy demilitarizált zónák létesítése.

megelőző háború *bizpol* Egy másik nemzet ellen indított háború, ami azon a feltételezésen alapul, hogy a szemben álló fél politikai-gazdasági vitáját katonai úton, fegyveres támadással fogja érvényesíteni.

megelőző telepítés *bizpol* Katonai erő telepítése és állomásoztatása a fegyveres konfliktus kitörése előtt. *preventive deployment*

megnemtámadási szerződés *bizpol* Két állam (államok v. koalíció) közötti megállapodás arra vonatkozóan, hogy egymással szemben nem alkalmaznak katonai erőszakot, kölcsönösen tiszteletben tartják egymás szuverenitását, nem vesznek részt olyan háborúban, amelyet

egy harmadik állam indít a szerződésben részt vevő országok ellen.

memorandum *bizpol* A tárgyaló félnek írásban átnyújtott, részletes adatokkal alátámasztott tájékoztató, emlékeztető. Megj.: valamely folyamatban lévő katonai eseményről, döntésről stb. írásban rögzített tájékoztatás szokásos formája. Általában hat részből áll: a probléma leírása; háttérinformáció; alternatívák; ajánlott/célszerű megoldások; ezt támogató adatok és kérdésfeltevés.

menedékjogkérő *bizpol* "E" Olyan személy, aki az ENSZ 1951-es a menekültek státusát meghatározó egyezménye alapján, egy üldöztetésre hivatkozva, ország nemzeti hatóságaihoz menekült státusért folyamodik. →*asylum seeker*

menekült *bizpol* "E" Olyan személy, aki megalapozottan fél attól, hogy faji, vallási, nemzeti, társadalmi csoporthoz való tartozása vagy politikai nézetei miatt üldöztetésnek lehet kitéve, hazáján kívül tartózkodik, és nem képes vagy félelemből nem hajlandó hazája fennhatósága alá helyezni magát, továbbá az olyan hontalan személy, aki hasonló események következtében elhagyta azt az országot, ahol korábban tartósan lakott, és nem képes, vagy jogos félelemből nem hajlandó visszatérni oda. (ENSZ) →*refugee*

migráció *bizpol* Egy egyén, vagy egyének csoportjának mozgását értjük, beleértve a nemzetközi határon áthaladót és az adott országon belüli mozgást is, függetlenül annak hosszától vagy indokától (politikai üldöztetés, fegyveres konfliktus, gazdasági és környezeti probléma). Ez az általános definíció magában foglalja az önkéntes, valamint a kikényszerített ~s mozgást is, tehát egyebek mellett a menekülteknek, a gazdasági migránsoknak, illetve a lakó helyüket kényszerből vagy bármely egyéb okból elhagyó személyeknek a ~ját, köztük a családdegysítési céllal elvándorlókat is. Az európai vitában fontos szempont az illegális és a legális ~, valamint a menekültügy szétválasztásának vagy integrált kezelésének (politikai) igénye, illetve ezzel összefüggésben a

nemzetközi és uniós jog alapján garantált menedékjog kiterjesztő értelmezése. Tovább bonyolítja a helyzetet az a tény, hogy az EU bel- és igazságügyi együttműködésének keretében a ~ kapcsán megosztott – nemzetállami és uniós – hatáskör érvényesül. Az Európai Unióban újabban az Európai Bizottság által 2020-ban bemutatott, de a tagállamok által még el nem fogadott „új ~s és menekültügyi egyezmény” (New Pact on Migration and Asylum) körül zajlanak éles politikai viták.

minikomplexum *bizpol* Olyan kicsi regionális biztonsági komplexum, hogy annak belső dinamikájához már nem állami szereplők is tartoznak. Megj.: Például Afganisztán 1989-2001 között, gyenge és érdektelen volt a szomszédok számára, nem alakult ki a környező országok irányába semmiféle biztonsági értelemben vett egymásrataltság, így a komplexum meghatározó szereplőivé az állam alatti szerveződések, törzsek, hadurak és a tálib különféle irányzatai lettek.

minimális katonai követelmények *bizpol* Az alapvető harcászati, technikai, elhelyezési elvárások összessége, amelyek biztosítják az adott feladat ellátásához még éppen elegendő feltételeket. Megj.: rögzített paraméterei nincsenek, az adott művelet során, a körülmények ismeretében határozzák meg.

misszió *bizpol* "E" 1. Kötelék feladatának és a feladat céljának világos, tömör megfogalmazása. 2. Meghatározott feladat végrehajtására kirendelt egy v. több repülőgép. 3. *bizpol*. A Szövetség erőinek meghatározott nemzetközi felhatalmazással, többnemzeti keretben egy hosszú távú feladatot / küldetést hajtanak végre egy adott ország stabilizálása, támogatása vagy védelme érdekében. Például : ISAF misszió. → *mission (msn)*

mozgáscentrikus hadikultúra *bizpol* A harcászati és hadműveleti szinten is mozgásra és a manőverre alapozott hadikultúra. Megj.: a harcászatban a manőverezőelvek alkalmazására, a hadműveleti szinten a magas támadási ütemű, nagy mélységű és gyors csapásokra helyezi a hangsúlyt. E hadikultúra

széles körű felderítést követően határozza meg az ellenfél védelmének gyenge pontjait, majd azokat több ponton áttörve részekre szabdalja főerőit.

mozgósítás *bizpol* "E" Folyamat, amivel a fegyveres erőket vagy ezek egy részét a háborúra vagy más nemzeti szükségállapotra felkészült állapotba helyezik. Magában foglalja a személyi állomány, a készletek és anyagok összegyűjtését és megszervezését az aktív katonai szolgálatra. → *mobilization*

multinacionális fegyveres erő *bizpol* Két v. több – koalíciót alkotó – államnak közös érdekek érvényesítése céljából közös vezetés alatt egyesített többnemzeti fegyveres ereje. Megj.: a multinacionális fegyveres erő állományába az államok általában a nemzeti fegyveres erőiknek egy részét rendelik. A multinacionális fegyveres erő létrehozásával járó fontos feladatok a koalíciós államok részéről: az összehangolt hadászati elgondolás kidolgozása a tagországok nemzeti sajátosságainak, adottságainak figyelembevételével; a háború céljainak, feladatainak és jellemzőinek meghatározása; a multinacionális fegyveres erő egyeztetett felkészítése, együttműködése, irányítása és ellátása. A multinacionális fegyveres erők közé tartoznak az ENSZ békefenntartó erői is. szinoníma: többnemzeti fegyveres erő

multitér műveletek *bizpol* A katonai tevékenységek összehangolása minden műveleti térben és környezetben, szinkronizálva a nem katonai tevékenységekkel, hogy lehetővé tegye a szövetség számára (egyirányú) konvergens hatások létrehozását döntő sebességgel. szinoníma: többdimenziós hadműveletek, multidomén művelet, integrált többdoménű művelet, többdoménű művelet, kereszt-dimenziós művelet → *multi-domain operations, multi-domain operations process*

művelet *bizpol* "E" Összehangolt tevékenységek sorozata meghatározott cél érdekében. Megj.: 1. A NATO műveletei katonai jellegűek. 2. A NATO műveletei

hozzájárulnak egy szélesebb körű megközelítéshez, amely nem katonai intézkedéseket is magában foglal. → *operation*

műveletek tervezése *bizpol "E"* Katonai műveletek stratégiai, műveleti és harcászati szintű tervezése. → *operations planning*

műveletek úrtámogatása *bizpol* Úrkutatási adatok, termékek és szolgáltatások nyújtása a tevékenységek, (harc-)feladatok és (had-)műveletek támogatására. → *operational space support (preferred); space support to operations (admitted)*

műveleti irányítási jogkör *bizpol "E"* Valamely parancsnokra átruházott jogkör az alárendeltségében lévő erők olyan irányítására, hogy a parancsnok meghatározott, általában a funkció, idő, vagy az elhelyezkedés által korlátozott küldetéseket vagy feladatokat teljesíthessen; továbbá az érintett erők bevetésére, valamint az ezen egységek harcászati irányításának megtartására vagy átadására. A hadműveleti irányítás nem tartalmazza az érintett egységek elemeinek külön alkalmazásra való kijelölési jogkört, továbbá az adminisztratív vagy logisztikai irányítást sem. szinoníma: hadműveleti irányítási jogkör → *operational control (OPCON)*

műveleti környezet *bizpol "E"* Összetett feltételek, körülmények és hatások, melyek hatást gyakorolnak a képességek alkalmazására és befolyással vannak a parancsnok döntésére. → *operational environment (OE)*

műveleti tér *bizpol* A speciális képességek és tevékenységek köre, amelyek harctéren bevethetőek. Megj.: Az öt műveleti tér: tengeri, szárazföldi, légi, űr és kibertér, amelyek mindegyike a működési környezet jellemzői által meghatározott. 2. A harcteret alkotó fizikai vagy virtuális terek egyike. A fizikai terek a szárazföld, a tenger, a levegő és a világűr. A virtuális tér a kibertér. szinoníma: domén, hadviselési tartomány → *operational domain*

műveleti vezetés *bizpol "E"* Olyan eljárásrend, amely az összhaderőnemi törzsmunka során egységbe foglalja, koordinálja és prioritálja a művelet végrehajtását és értékeli annak alakulását. → *operations management*

N, NY

nagy intenzitású művelet *bizpol* Olyan katonai művelet, mely során ténylegesen vagy potenciálisan nagyméretű harci események történnek vagy sok kisméretű harci események történik

nagy kockázatú környezet *bizpol "E"* Olyan környezet, amelyben a saját erők számolnak műveleteik akadályozásával, vagy megzavarásával. → *non-permissive environment*

nagyhatalom *bizpol* Olyan állam, amely képességei jelentősen meghaladják egy regionális hatalom adottságait, bizonyos területeken pedig már elérik a globális hatalom szintjét, de még nem rendelkezik átfogóan a hatalom kivetítésének és más regionális biztonsági komplexumok befolyásolásának a képességével, de rövid vagy középtávon már képessé válhat rá. Megj.: Például India, az EU vagy Japán.

nagystratégia *bizpol* Az állam olyan stratégiája, amely az ágazati stratégiákat összefogja, összehangolja, értelmezi. A ~ magába foglalja mindazon (politikai, gazdasági, katonai stb.) eszközöket, amelyekkel az államok végső céljaikat kívánják elérni nemzeti és nemzetközi szinten. A szakértők a feltételezett ~ konkrét megjelenési formáját három egymástól élesen eltérő formában vélik megtalálni: a) az adott állam vezetőjének beszédeiben, gondolataiban, írásaiban; b) a nemzeti (biztonsági) stratégiában; c) az ország alaptörvényében.

NATO *bizpol* L.: Észak-atlanti Szerződés Szervezete

NATO Biztonsági Beruházási Programja *bizpol*
Azon katonai célú beruházások, fejlesztések összessége, amelyeket a szervezet a védelmi képességének megőrzése vagy fokozása érdekében tervez és megvalósít.

NATO egyesített légi hadműveleti központ *bizpol*
A NATO légvédelmi rendszerében működő, a NATO-erők és eszközeinek helyzetére, készülségi fokára, a repülőterek állapotára, a kijelölt körzetben uralkodó és várható időjárási viszonyokra, valamint a szemben álló fél erejére vonatkozó információval rendelkező, a körzetében települő és irányításra átadott erőkkel védelmi és támadó légiműveletek vezetésére egyaránt képes, ABV-fegyverek elleni védelemmel rendelkező és előrejelző rendszerbe bekötött vezetési pont.

NATO elrettentési és védelmi koncepciója az euro-atlanti térség védelmére (DDA) *bizpol*
"E" A NATO új, 2020-ban elfogadott átfogó katonai koncepciója, amely a Szövetség teljes euro-atlanti térségére kiterjedő, 360 fokos elrettentési és védelmi rendszer létrehozását határozza meg. Célja, hogy békében, válságban és fegyveres konfliktus esetén stratégiai szinten szervezze és összehangolja a tagállamok erőit, terveit és műveleteit Oroszország és a terrorcsoportok jelentette fenyegetések ellen. →*Concept for Defence and Deterrence of the Euro Atlantic Area (DDA)*

NATO erőket integráló elem *bizpol* "E" Az Észak-atlanti Tanács által aktivált NATO katonai szervezet, amely a NATO Haderőstruktúra része, és amelynek elsődleges célja a NATO Nagyon Magas Készenlétű Összhaderőnemi Alkalmi Harci Kötelék és a NATO Válaszadó/Reagáló Erő más magas készenléti szintű elemei telepítésének elősegítése. →*NATO Force Integration Unit*

NATO Hadviselési Alapkonceptió *bizpol* "E" A NATO Katonai Stratégiájának (NMS) egyik végrehajtási elgondolása, amely 2040-ig meghatározza a Szövetség hadviselési fejlesztéseinek irányait annak érdekében, hogy a NATO a jövőben is képes legyen megvédeni

az alapvető biztonsági érdekeit. Az NWCC és az Euro-atlanti Térség Védelmi és Elrettentési Koncepciója (DDA) közösen biztosítja a NATO Katonai Stratégiájának (NMS) végrehajtását. →*NATO Warfighting Capstone Concept*

NATO Katonai Stratégia *bizpol* "E" A Szövetség tagállamai által elfogadott többnemzeti stratégia a NATO katonai erejének fejlesztésére és alkalmazására a Szövetség céljainak elérése érdekében az euro-atlanti térségben. →*NATO Military Strategy*

NATO katonai szervezet *bizpol* "E" Az Észak – atlanti Szerződés alapján felállított nemzetközi katonai parancsnokságok jogállásáról, szóló Jegyzőkönyv (ún. Párizsi Jegyzőkönyv) 1. cikk b) és c) pontjában valamint 14. cikkében meghatározott feltételeknek megfelelő nemzetközi katonai parancsnokság vagy szervezet. →*NATO military body*

NATO Készenléti Kezdeményezés *bizpol* "E" A NATO Készenléti Kezdeményezés a Szövetség válasza a kiszámíthatatlan biztonsági környezetre, melynek célja növelni a meglévő nemzeti erők készenlétét és mozgékonyágát az euro-atlanti térségben. →*NATO Readiness Initiative*

NATO konzultációs, vezetési és irányítási rendszerek *bizpol* "E" Olyan híradó és informatikai rendszerek, szenzorrendszerek és létesítmények, ami lehetőséget adnak a NATO hatóságoknak és parancsnokságoknak a konzultáció, a vezetés és irányítás elvégzésére. →*NATO consultation, command and control systems*

NATO légtérrendészet *bizpol* "E" Békeidőben a Szövetség légtérének részét képező NATO légtér integritásának védelme céljából végzett (harc-)feladat, amelynek része a légtérfigyelési és irányítási rendszer, a légi vezetés és irányítás, valamint a megfelelő légvédelmi eszközök, amelyek magukban foglalják az elfogó légijárműveket is. →*NATO air policing*

NATO stratégiai parancsnok *bizpol* "E" NATO hadászati parancsnokságok élén álló parancsnok. →*NATO strategic commander*

NATO szabványosítás *bizpol "E"* Eljárások, tervezetek és terminológia kialakítása és bevezetése a szövetségesek által megkövetelt együttműködési képességhez szükséges szint elérése, vagy a többnemzeti együttműködések során alkalmazott hasznos gyakorlatok ajánlása céljából. → *NATO standardization*

NATO számára később átadandó erők *bizpol "E"* Azon kötelek, amelyek NATO parancsnokság hadművelati vezetése, illetve hadművelati irányítása alá helyezését a tagországok javaslatai alapján előzetesen jóváhagyták. kapcsolódó: NATO kijelölt erők

NATO válságreakálási rendszer *bizpol* A NATO készségi és tervezési rendje a különböző fokozatú válságkezelési és szükség esetén kollektív védelmi feladatok előkészítése érdekében.

NATO-hoz rendelt erők *bizpol* Azon csapatok, parancsnokságok, amelyek valamely NATO-parancsnok hadművelati vezetése vagy irányítása alá helyezéséről a tagországok a NATO Éberségi/ Válságreakáló Rendszerében meghatározott elvekkel összhangban, vagy külön egyezmény alapján, vagy az Észak-atlanti Tanács által jóváhagyott hadászati - hadművelati tervhez történő haderő hozzájárulásként előzetesen megállapodtak.

NATO-hoz utalt erők *bizpol* Egy nemzet által a NATO rendelkezésére bocsátott erők. Kategóriái: a) a NATO parancsnoksága alatt álló erők. b) a NATO részére átengedett erők. c) a NATO számára később átadandó erők. d) a NATO számára kijelölt erők.

NATO-konzultációs, vezetési és irányítási rendszerek *bizpol* Olyan híradó- és informatikai rendszerek, szenzorrendszerek és létesítmények, amelyek lehetőséget adnak a NATO-hatóságoknak és -parancsnokságoknak a konzultáció, a vezetés és irányítás elvégzésére. → *NATO consultation, command and control systems NC3S*

NATO-légtér *bizpol "E"* Valamennyi NATO-ország és nemzeti vizei fölötti légtér. → *NATO airspace*

NATO-nak átalárendelt erők *bizpol "E"* Olyan meglévő, feltöltött erők, amiknek a NATO riasztási rendszerében meghatározott vagy külön egyezményekben előírt fokozat, állapot vagy rendszabály kinyilvánítása esetén valami NATO-parancsnok hadművelati vezetése vagy hadművelati irányítása alá helyezését az illetékes országok jóváhagyták. → *NATO assigned forces*

NATO-terület védelmére kijelölt nemzeti erők *bizpol "E"* Olyan át nem adott erők, amelyek feladata magában foglalja egy a NATO felelősségi területén belül eső terület védelmét. → *national forces for the defence of the NATO area*

navigációs hadviselés *bizpol* Katonai tevékenységek és/vagy technikai képességek a helymeghatározás, navigáció és referencia időadat szolgáltatás fölényének biztosításához. → *Navigation Warfare (NAVWAR)*

nem háborús katonai műveletek *bizpol* A háborús tevékenység szintjét el nem érő katonai művelet. Magában foglalja a békeidőszaki katonai szerepvállalást, a béketámogatást és a biztonsági műveleteket. szinoníma: háborún kívüli katonai tevékenységek → *Military Operations Other Than War, non-Article 5 operation*

nem hadviselő evakuálása *bizpol "E"* Külföldi országban a hadviselőkhöz nem tartozó, fenyegetésnek kitett személyek biztonságos helyre történő áttelepítésére indított művelet. → *non-combatant evacuation operation (NEO)*

nem hagyományos módon vívott háború / nem hagyományos hadviselés *bizpol "E"* Katonai tevékenység, amit földalatti-, segéd-, vagy gerilla erőkkel vagy azokon keresztül végeznek, hogy alkalmassá tegyenek egy ellenállási mozgalmat vagy felkelést egy kormány vagy megszálló hatalom elnyomására, megzavarására vagy megdöntésére. → *unconventional warfare (UW)*

nem halálos erő *bizpol "E"* Erő alkalmazása, ami szándékosan vagy feltehetően nem halált,

illetve halált okozó sérülést eredményez.
→*non-deadly force*

nem kormányzati szervezet *bizpol "E"* Magán, non-profit, önkéntes, kormányzati vagy kormányközi kötődéssel nem rendelkező szervezet, különböző tevékenységek, különösen fejlesztéssel kapcsolatos programok vagy egy konkrét ügy támogatása megvalósítására létrehozott szervezet, amely helyi, nemzeti, regionális vagy nemzetközi szinten szerveződik. →*non-governmental organization (NGO)*

nem-katonai szereplők *bizpol "E"* Gyűjtőfogalom, amely magába foglalja a nemzetközi szervezeteket, a nem-kormányzati szervezeteket, kormányzati szervezeteket, a helyi szereplőket/lakosságot, civil szerveződések és a magánszektor szereplőit.
→*non-military actors*

nem-kinetikus képességek *bizpol "E"* Olyan műveleti képességek, amelyek közvetlen hatásaikat az információs, a kognitív és a kibertérben fejtik ki, de közvetett hatásaik a fizikai térben is jelentkezhetnek. →*non kinetic capabilities*

nemzetbiztonság *bizpol* A honvédelem részeként az ország függetlenségének, szuverenitásának, törvényes rendjének, politikai, gazdasági, védelmi és más alapvető érdekeinek védelme, valamint a biztonságot veszélyeztető – különösen titkosszolgálati, terrorista, szervezett bűnözői, gazdasági vagy kibertevékenységek – felderítése és elhárítása. Megj: Magában foglalja a hírszerzést, kémelhárítást, felderítés elleni tevékenységet, állambiztonsági feladatokat (pl. külföldön lévő magyar szervek (intézmények) és létesítmények biztonsági védelmét, a nemzetbiztonsági ellenőrzés alá eső személyek nemzetbiztonsági ellenőrzésének feladatait), terrorelhárítást, terrorizmus elleni támadást, bűnözés-elhárítást (pl. kábítószer- és fegyverkereskedelem, emberiség elleni bűncselekmények, egyes katonai bűncselekmények: külföldre szökés, a zendülés és a harckészültség veszélyeztetése),

kibervédelmi és elektronikai feladatok, fizikai biztonsággal kapcsolatos feladatokat.

nemzeti biztonsági stratégia *bizpol* Az állam vezetője által jóváhagyott stratégiai dokumentum a nemzeti erő összetevőinek fejlesztésére, alkalmazására és koordinálására olyan célok elérésére, amelyek a nemzeti biztonságot fokozzák. A ~ összehangolja a nemzeti hatalom eszközeit, valamennyi erőforrását és irányítását a nemzeti politika teljesülése érdekében, hogy biztosítsa a nemzeti érdekeket. A ~ a stratégiák felett álló, láthatatlan nagystratégia bizonyos leképződése, „tárgyasulása” és adott körülmények közötti konkretizálása.

nemzeti felelősség *bizpol* A küldő nemzet felelősségét jelenti az erői felvonultatására, fenntartására és kivonására szolgáló erőforrások megszervezéséért. Megj.: a nemzet viseli a felelősséget a nemzeti erők, a többnemzeti erők kötelékében lévő nemzeti komponensek közlekedési biztosításának tervezéséért és irányításáért. Ugyanez a felelősség vonatkozik arra a nemzetre is, amely elvállalta egy többnemzeti parancsnoksági csoport és/vagy egy nagymértékben többnemzeti egység vezető nemzeti felelősségét. A szuverén ország felségterületén a mozgatás és a szállítás jóváhagyására a befogadó nemzeté a végső jogkör.

nemzeti infrastruktúra *bizpol "E"* Egy NATO-tagállam által a saját területén és egyedül csak a saját ereje (a NATO számára vagy átadásra kijelölt erők) részére felépített, létrehozott és finanszírozott infrastruktúra (úthálózat, vasút, hírendszerek, építmények stb). →*national infrastructure*

nemzeti katonai hatóság *bizpol "E"* Katonai ügyekben az országa nevében döntést hozó kormányhivatal, mint pl. a Védelmi Minisztérium vagy a Honvédelmi Minisztérium.
→*national military authority (NMA)*

nemzeti katonai stratégia *bizpol* Egy állam nemzeti stratégiájának azon összetevője, amely megszabja a katonai erő fejlesztésének

és a alkalmazásának módját az ország célkitűzéseinek érdekében. A ~ a nemzeti biztonsági erőforrások, valamint a fegyveres erők fejlesztésével kapcsolatos komplex nézet- és tevékenységrendszer, a nemzeti biztonsági stratégiához (NBS) kapcsolódó ágazati stratégia. Rendeltetése, hogy az NBS-ben meghatározott védelempolitikai célokat tovább bontsa, megvalósításukhoz megfelelő eszközöket és módszereket rendeljen.

nemzeti komponens/kontingens *bizpol*
Bármilyen, az egyszemélyi nemzeti parancsnok vezetése alá tartozó, egy vagy több haderőnemből álló és akármelyik NATO-parancsnok számára átalárendelt nemzeti kötelék. A nemzeti kontingensek az összhaderőnemi köteléken belüli nemzeti kontingensek lehetnek egy haderőnemtől vagy összhaderőnemi összetételűek, a hadműveleti képességek széles körének birtokában. A nemzeti kontingens parancsnok szerepe létfontosságú, mert reprezentálja az összhaderőnemi kötelék parancsnokánál a nemzeti álláspontot, tájékoztatja saját nemzeti elöljáróit, koordinálja és ápolja kapcsolatát a nemzeti komponensekkel az összhaderőnemi kötelék parancsnok küldetésének, feladata végrehajtásának támogatása érdekében.

nemzeti korlátozás *bizpol "E"* Egy nemzet által a NATO műveletek során, a NATO irányítás és vezetés alatt álló, vagy a NATO számára egyéb módon rendelkezésre bocsátott saját katonai erőkre vagy civil személyzetre vonatkozóan megállapított bármilyen korlátozás, megkötés, vagy fenntartás, ami nem engedi meg a NATO parancsnokok számára azt, hogy ezeket a képességeket a jóváhagyott műveleti tervnek megfelelően teljes mértékben telepítse vagy alkalmazza. szinoníma: fenntartás → *caveat*

nemzeti parancsnok *bizpol "E"* Területi vagy funkcionális nemzeti parancsnok, aki általában nem tartozik a szövetséges parancsnoki láncba. → *national commander*

nemzeti parancsnokság *bizpol "E"* Valamely ország fennhatósága alatt szervezett és funkcionáló parancsnokság, akár NATO-

parancsnok alárendeltségébe helyezve, akár nem. → *national command*

niche képesség *bizpol* Olyan képesség, mely a szövetségi képességfejlesztésben a tagállamok közötti fejlesztési szakosodás eredményeként jön létre valós igény kielégítésére.

nukleáris nagyhatalom *bizpol "E"* Olyan állam, ami rendelkezik a nukleáris csapásmérő erő képességével és komoly fenyegetést jelent a többi államra nézve. → *major nuclear power*

O, Ó

országmozgósítás *bizpol* Az ország összes személyi, dologi és szellemi erőforrásának igénybevétele és békében működő teljes intézményrendszerének átállítása a háborús (hadi) állapotra. Célja: a fegyveres erők és rendvédelmi szervek békeszervezetről hadiszervezetre való áttéréséhez, a védelmi igazgatás működéséhez, a hadigazdálkodásra való áttéréshez, a polgári védelmi rendszabályok megvalósításához, a lakosság ellátásához és az anyagi javak megóvásához szükséges személyek, technikai eszközök, anyagi készletek és objektumok biztosítása. Az ~ méretét tekintve lehet teljes vagy részleges.

Ö, Ó

önkéntes csapatok *bizpol* Reguláris és irreguláris alakulatok, amelyek tagjai saját elhatározásukból vállaltak katonai szolgálatot.

önkéntes haderő *bizpol* Az önkéntes haderő tagjai nem törvényben előírt kötelezettség alapján, hanem önként vállalva látják el a katonai szolgálatot. Megj.: hivatásuknak választják azt (hivatásos állomány), v. szerződésük alapján egy meghatározott ideig szolgálnak (szerződéses állomány).

önvédelemhez való jog *bizpol* Az ENSZ Alapokmánya 51. cikkben lefektetett alapelv, mely felhatalmazza az államokat erőszak

alkalmazására "...valamelyik tagja ellen irányuló fegyveres támadás esetében...", amíg az Biztonsági Tanács a világbéke és a nemzetközi biztonság helyreállítása érdekében intézkedéseit meg nem hozza. → *right of self defence*

összhaderőnemi bizpol "E" Olyan tevékenységek, hadműveletek és szervezetek leírására alkalmazott melléknév, amelyekben legalább két haderőnem erői vesznek részt. Kapcsolódó: multitér → *joint*

összhaderőnemi vezérkar bizpol "E" Egy ország valamennyi haderőneméből kialakított vezérkar (törzs). → *joint staff (JS)*

P

paktum bizpol A nemzetközi szerződés más elnevezése, amellyel a szerződő felek rendszerint a létrejött megállapodások újszerűségét és ünnepélyes jellegét kívánják hangsúlyozni. szinoníma: nemzetközi szerződés → *pact*

partizán bizpol Polgári személyekből, a fegyveres erők állományából, ill. hadifogolytáborokból meg szököttekből alakult v. alakított fegyveres csoportok, osztagok és magasabbegységek. Megj.: országuk megszállt területrészein veszélyeztetik v. gátolják az ellenség közlekedését, utánpótlását; köteleiket fegyveresen is támadják, kifárasztják, bizonytalanságban tartják. A partizánok jogi helyzetét az 1949. évi genfi egyezményben szabályozták.

partizánharc bizpol A fegyveres harc formája, amelyet az ellenség hátában vívnak a partizánosztagok, -egységek, -csapatok. Megj.: a partizánok váratlan csapásokat mérnek az ellenség előerőire, hadtápis egyéb objektumaira, harceszközöire, rombolják közlekedési hálózatát, akadályozzák manőverét stb.

Partnerség a Békéért bizpol Az Euro-atlanti Együttműködési Tanács által 1994-ben

kialakított NATO békepartnerségi program. Célja megnyitni az utat a partnerségben részt vevő országokkal folytatott bizalom erősítésére, az együttműködés elmélyítése és megerősítése előtt. A program egyik prioritása az egységes koncepciók, doktrínák és eljárási módszerek kialakítása/bevezetése, továbbá a megkövetelt szintek elérése a hadművelet, a fegyverzetek és a kapcsolódó eszközök, a logisztika területén.

perifériás háború bizpol A fő hadszínterektől (Európa, Észak-Amerika) távoli területeken, mellékhadszíntereken folyó háború. szinoníma: helyi (lokális) háború

polgárháború bizpol Egy államon belül különböző csoportok közötti fegyveres harc, ami a politikai hatalom birtoklásáért, a társadalmi rendszer v. a politikai struktúra megváltoztatásáért, ill. fenntartásáért folyik. Megj.: a ~s harc indítéka lehet etnikai v. vallási is.

polgári demokratikus ellenőrzés bizpol A törvényhozó és a végrehajtó hatalmi szervek viszonyát meghatározó tényező, a fegyveres erők társadalom részéről megnyilvánuló felügyelete (civil ellenőrzés; civil kontroll), a parlamentáris demokrácia elengedhetetlen tartozéka. Megj.: működése esetén a fegyveres erők a társadalom szerves részeként tevékenykednek, érdekeik nem helyezhetők a társadalom érdekei fölé, nem kaphatnak teret militarista törekvések. A polgári ellenőrzés folyamatosan figyelemmel kíséri a honvédelem alapvető kérdéseinek helyzetét, a vonatkozó politikai és állami döntések előkészítését, a honvédelmi költségvetés felhasználásának rendjét, a fegyveres erők feladatainak megvalósulását, létszámuk feladataikkal összhangban álló alakulását, felkészültségük és felszereltségük színvonalát, a katonák jogainak érvényesülését, a fegyveres erőknek a törvényhozással, a kormányzati szervekkel, a civil szervezetekkel és a médiával való kapcsolatait.

polgári lakosság bizpol A háború áldozatainak védelmét szabályozó genfi egyezményekben

kiemelten védett kategória. A ~ és polgári személyek általános védelmet élveznek a harctevékenységekkel járó veszélyekkel szemben. A ~-ot, valamint a polgári személyeket tilos megtámadni. Tilos minden olyan erőszakos cselekmény vagy azzal való fenyegetés, amelynek elsődleges célja, hogy rettegést keltsen a polgári lakosság körében. Tilos ellene megkülönböztetés nélküli támadásokat indítani, mely egyaránt sújtja a katonai célpontokat és a polgári személyeket, illetve polgári javakat, többek között az olyan bombázás, vagy támadás, amely egyetlen katonai célpontnak tekint több, egymástól különálló és jól megkülönböztethető olyan katonai célpontot, amelyek egy nagyvárosban, városban, faluban, vagy más olyan területen vannak elhelyezve, ahol a polgári személyek, illetve polgári javak hasonló tömörülése található vagy az olyan támadás, amely a polgári lakosság körében feltehetően annyi áldozatot követel és annyi sebesülést okoz, valamint a polgári javakban akkora károkat idéz elő, hogy azok önmagukban vagy együttesen meghaladnák a támadástól várható konkrét és közvetlen katonai előny mértékét. A ~, illetve polgári egyének jelenlétét vagy mozgását nem szabad bizonyos helyeknek vagy területeknek a hadműveletek alóli mentesítésére felhasználni, különösen arra, hogy katonai célpontokat próbáljanak a támadástól megvédeni, illetve hadműveleteket biztosítani, elősegíteni, vagy megakadályozni.

polgári lakosság védelme *bizpol "E"* A békés lakosság fizikai erőszak elleni védelméhez, az alapvető szolgáltatásokhoz és erőforrásokhoz való hozzáféréshez való joguk biztosításához, valamint tartósan biztonságos és stabil környezetéhez való hozzájárulás céljából folytatott tevékenységek. →*protection of civilians*

polgári védelem *bizpol "E"* A polgári lakosság mozgósítása, szervezése és irányítása, abból a célból, hogy különböző rendszabályokkal minimálisra csökkentse a polgári élet valamennyi területét ért ellenséges támadások hatásait. →*civil defence*

polgári zavargás *bizpol "E"* Az érvényes törvény és rend sérelmére elkövetett zavarkeltés és erőszakos cselekmények. →*civil disturbance*

polgárvédelem *bizpol "E"* Olyan tevékenységek, amiket a polgári veszélyhelyzeti hatóságok végeznek a lakosság, vagyontárgyak, infrastruktúra és a környezet védelme érdekében természeti vagy technológiai katasztrófa vagy veszélyhelyzet esetén. →*civil protection*

potenciális veszélyhelyzet *bizpol* Olyankor áll elő, amikor egy ország(csoport) alkotmányos társadalmi rendje, szuverenitása, önálló döntéshozatali képessége kerül veszélybe, v. amikor ellene irányuló valamely más ország(ok) részéről fegyveres erő alkalmazását kilátásba helyező szándék v. arra utaló cselekedet nyilvánul meg. Megj.: potenciális veszélyhelyzetben az ország politikai vezetése lépéseket tesz az esetleges fegyveres összeütközés elkerülése, a békés úton való rendezés érdekében. Egyidejűleg olyan katonai előkészületek megtétele szükséges, amelyek visszatartó hatásukkal elősegíthetik a politikai rendezést, ugyanakkor a konfliktus esetleges eszkalálódása esetére biztosíthatják a hatékony védelmi tevékenység folytatását. A potenciális veszélyhelyzet háborús helyzetbe mehet át, ha az ország területi integritását és szuverenitását idegen hatalom (hatalmak) fegyveres erőinek közvetlen támadása fenyegeti.

potyautasság *bizpol* A szövetség kisebb tagállamainak az a törekvése, hogy a védelmi feladatok (képességfejlesztés és háborús erőfeszítések) fő terhére a nagyhatalmi tagállamokra terheljék. Megj: 1. A szövetség cserben hagyásának (abandonment) egy formája. 2. A potyautasság az entrapment (szövetségi csapdahelyzet) fogalmának ellentéte. szinoníma: elhagyás, cserbenhagyás Kapcsolódó: szövetségi csapdahelyzet (entrapment) →*abandonment*

prolifерáció *bizpol* Tömegpusztító fegyverek, hordozóeszközök és az ezekhez kapcsolódó

anyagok, technológiák, know-how és szállítási rendszerek államok vagy nem-állami szereplők közötti elterjedése és megszerzése, amely a NATO-tagok és partnerek biztonságára jelentős kockázatot jelent.

propaganda *bizpol "E"* Egyoldalú vagy félrevezető tájékoztatás bizonyos politikai célok vagy szemlélet támogatása érdekében.
→*propaganda*

provokáció *bizpol* A nemzetközi kapcsolatokban olyan kihívás, kihívó cselekmény, amely a nemzetközi jogban fogalomként pontosan nem definiálható gesztus, nyilatkozat, erő használatával való fenyegetés v. erő tényleges, de korlátozott használata (pl. határc incidens), amely sérti egy másik állam érdekeit, szuverenitását. Megj.: a provokáció semmilyen körülmények között nem jelenti a sértett állam jogi, katonai v. erkölcsi legyőzését. A provokációt elkövető állam ezzel a lépésével ürügyet akar teremteni a diplomáciai kapcsolat megszüntetésére, a hadüzenetre, a hadicselekmények megindítására. A provokáció az érdekelt felek magatartásától függően gyakorta vezet konfrontációhoz.

proxiháború *bizpol* A szembenálló felek nem közvetlenül egymással vívnak háborút, hanem szövetségeseik, illetve az általuk támogatott országok révén. A hidegháborúból jó példa az angolai konfliktus, ahol az Angolai Népi Felszabadító Mozgalmat a Szovjetunió támogatta, míg a Nemzeti Egység Angola Teljes Függetlenségéért nevű szervezet oldalán az Egyesült Államok állt. Napjainkban kliensháborúnak minősíthetjük a szíriai konfliktust, amelyben Oroszország és Irán a Bassár el-Aszad vezette központi kormányzatot, míg az Egyesült Államok és Szaúd-Arábia a szíriai ellenzékot támogatja.
szinoníma: kliensháború →*proxy war*

R

ratifikáció *bizpol "E"* 1. A NATO szabványa szerinti nyilatkozat, amivel valamely tagállam hivatalosan, fenntartásokkal v. fenntartások nélkül elfogadja egy szabványosítási egyezmény tartalmát. 2. Nemzetközi szerződés becikkelyezése (ratifikálása), törvénybe iktatása, megerősítése, jóváhagyása az Országgyűlés részéről. →*ratification*

regionális biztonsági komplexum *bizpol* Államok és nem-állami szereplők olyan csoportja, amelynek biztonság érzékelése (percepció), érdekei, a biztonsággal, vagy a biztonság hiányával kapcsolatos problémái, olyan erősen összefonódnak, hogy egymástól függetlenül nem értelmezhetőek és problémáikat egymástól függetlenül nem lehet elemezni vagy megoldani. Megj.: a kölcsönös függés rivalizálást, konfliktust vagy együttműködést is jelenthet.

regionális hatalom *bizpol* Olyan állam, amely biztonsági problémái és képességei egy regionális biztonsági komplexumhoz kötődnek, attól elválaszthatatlanok és annak polaritását alapvetően meghatározzák, de képességei csak az adott régióhoz kötődnek, és globálisan már alig érzékelhető a hatása.

reguláris hadsereg *bizpol* A katonai szabályzatok előírásai szerint működő, központi vezetés alatt álló, meghatározott szervezetű, állandóan fenntartott fegyveres erő.

rejtőzés *bizpol* Egy állam kísérlete feltűnés nélküli viselkedéssel a fegyveres konfliktus elkerülésére, abból kimaradásra vagy kár nélküli túlélésére. Megj.: Például Hollandia és Dánia az 1. világháborúban.

remilitarizálás *bizpol* Államok haderőinek újrafelfegyverzése, a korábbi haderőszint ill. katonai képesség visszaszerzésére irányuló politikai, gazdasági, társadalmi folyamat.

részleges leszerelés *bizpol* A leszerelési megállapodások eredményeként létrejövő

azon helyzet, amelyben a célul kitűzött v. a kívánatosnak ítélt helyzethez képest – közbülső megoldásként – a fegyverzeteknek, ill. a harci technikai eszközöknek csak korlátozott csökkentésére kerül sor. Megj.: a leszerelés nullamegoldásával szemben a részleges leszerelés az egyes fegyverzeteknek csak meghatározott, bizonyos minőségi paraméterekkel jellemzett típusai csökkentését tartalmazza. A részleges leszerelés eredményei révén lehetővé válik további leszerelési megállapodások megkötése.

revansizmus *bizpol* Háborúban v. egyéb államközi konfliktusban vesztes államnak v. bizonyos köreinek arra irányuló politikai törekvése, hogy a háború v. a konfliktus előtti határok, kedvezőbb pozíciók és állapotok visszaállítása címén új háborút készítsen elő, fegyverkezzen, a visszavágásra összpontosítsa erőit. Megj.: a revanspolitika először azt a francia külpolitikát jelentette, amely 1871-től a német hódítás megtorlására és Elzász-Lotaringia visszaszerzésére irányult.

S, SZ

segítségnyújtási kötelezettség *bizpol* A kollektív védelem alapelve, a tagországok kötelezik magukat arra, hogy katonai eszközök bevonásával egy vagy több tagországnak segítségére lesznek fenyegetés vagy külső, vagy belső támadás esetén.

semleges övezet *bizpol "E"* Az államok közötti, nemzetközi szerződésben semlegesnek nyilvánított, meghatározott területsáv. Megj.: e területsávban a szemben álló feleknek sem hadszíntéri objektumai, sem katonai erői nem lehetnek, s harc- (hadi)tevékenységet sem folytathatnak.

semlegesség *bizpol* Annak az államnak a helyzete, amely nem tagja semmiféle katonai tömbnek és nem is szándékozik bekapcsolódni az államok között esetleg kirobbanó háborúba, fegyveres konfliktusokba. Megj.: a semleges

állam szárazföldi területe, vizei és légtere a nemzetközi jogi normáknak megfelelően sérthetetlen; nem szállíthat a hadviselő államoknak sem fegyvereket, sem hadianyagot. Szabályait és elveit megfelelő nemzetközi egyezményekben rögzítik.

stratégia *bizpol "E"* A nemzeti hatalom eszközeinek fejlesztése és alkalmazása összehangolt és egységbe rendezett (integrált) művészete és tudománya, mellyel hadszíntéri, nemzeti és/vagy többnemzeti célok érhetőek el. Megj.: A stratégia vonatkozhat többnemzeti hatalmi eszközökre is. →*strategy*

stratégiai (hadászati) nyers-anyagok *bizpol* Mindazoknak a nyersanyagoknak gyűjtőneve, amelyeknek közvetlenül vagy közvetve jelentős szerepük van a háború megvívásában, elsősorban is a haditechnikai eszközök és hadianyagok termelésében. Kiemelt jelentősége van az energiahordozóknak és a ritka fémeknek.

stratégiai kommunikáció *bizpol "E"* Információs tevékenységek és képességek összehangolt és megfelelő használata egy szövetség, vagy nemzet politikájának, műveleteinek és tevékenységeinek támogatása, illetve a célkitűzések megvalósítása érdekében.

Megj.: Területei: nyilvános diplomácia, társadalmi kapcsolatok (PA), katonai társadalmi kapcsolatok, információs műveletek (Info Ops) és lélektani műveletek (PSYOPS). →*strategic communications*

stratégiai koncepció *bizpol "E"* A stratégiai helyzet felmérésének eredményeként elfogadott cselekvési változat. A végrehajtandó feladat általános megfogalmazású kihirdetése, ami eléggé rugalmas ahhoz, hogy lehetővé tegye felhasználását a belőle következő katonai, diplomáciai, gazdasági, lélektani és más intézkedések kialakításában. →*strategic concept*

stratégiai koncepció *bizpol "E"* A stratégiai helyzet felmérésének eredményeként

elfogadott cselekvési változat . A végrehajtandó feladat általános megfogalmazású kihirdetése, ami eléggé rugalmas ahhoz, hogy lehetővé tegye felhasználását a belőle következő katonai, diplomáciai, gazdasági, lélektani és más intézkedések kialakításában. →*strategic concept*

stratégiai légi egészségügyi kiürítés *bizpol "E"*

A kiürítésnek az a szakasza, ami biztosítja a betegek légiszállítását a tengerentúli területekről vagy hadműveleti területről a honi bázisokra, más NATO-országokba vagy az ideiglenes biztonságos területre. →*strategic aeromedical evacuation*

stratégiai légitámadás *bizpol "E"* A hadászati jelentőségű célpontok pusztításával - a szemben álló fél rendszereiben bekövetkező működési zavaroknak köszönhetően - az ellenség megfosztható akciószabadságától, kezdeményezőkézségétől, illetve a haditevékenységek megkezdésének vagy folytatásának képességétől. A ~ eredményessége alapvetően meghatározza a fegyveres küzdelem kimenetelét, ezért célpontjainak kiválasztása kiemelt jelentőséggel bír. Kapcsolódó: ejection systems (katapult (kivető) rendszerek). →*command select ejection system*

stratégiai mobilitás *bizpol "E"* A képesség a csapatok és a hozzájuk kapcsolódó logisztika időben, hatékonyan történő mozgatására nagy távolságokban. Ez lehetséges összhaderőnemi hadszínterek vagy műveleti körzetek között vagy a NATO felelősségi körzetén kívül. →*strategic mobility*

szabványosítás *bizpol "E"* Az interoperabilitás elérése és fenntartása érdekében a kompatibilitás, a csereszabotosság vagy közös használhatóság megfelelő szintjeinek elérésére és fenntartására vonatkozó koncepciók, doktrínák, eljárások kialakítása és bevezetése a katonai műveletek anyagi, technikai és az igazgatás területeken. →*standardization*

szakpolitikai terület *bizpol* A kormányzati működés több részterületét összefogóan lehatároló terület, amely önmagában egymással szorosan összefüggő, belső koherenciát alkotó társadalmi, gazdasági, környezeti jelenségek kormányzati leképezése, az ezekhez kapcsolódó folyamatok, valamint az ezekre vonatkozó szabályozási és intézményi környezet együttese.

szankció *bizpol* Egy entitás (állam vagy szövetség) büntető akciója egy másik entitás elfogadhatatlan viselkedésének megtorlására és/vagy viselkedésének befolyásolására.

szankciók és embargók *bizpol "E"* Tágabb értelemben a szankciók és embargók azt a célt szolgálják, hogy egy nemzetet a nemzetközi jog betartására kényszerítsenek, illetve arra, hogy alávesse magát valamely határozatnak vagy utasításnak, rendelkezésnek. A szankciók általában az ellátás, illetve diplomáciai, gazdasági és más kereskedelmi kiváltságok megtagadását, valamint a szankcionált területen élők szabad mozgásának megtiltását jelentik. →*sanction and embargoes*

szerepkörre szakosodás *bizpol* Egy v. több ország vállalja a többnemzeti kötelék teljes egésze v. egy része számára egy meghatározott támogatási terület felelősségét, melyet az érintett felek megállapodásokban rögzítenek. Megj.: a kompenzáció és/vagy költségtérítés ezután az érintett felek közötti megállapodások tárgyát fogja képezni.

szövetség *bizpol "E"* Két v. több nemzet közötti formális, széles kiterjedésű egyezmény, amely hosszú távú célkitűzések eredménye. Megj.: 1. nemzetközi szinten megkülönböztetünk kollektív biztonsági (pl ENSZ) és kollektív védelmi (pl. NATO) szövetséget. 2. a szövetség létrejöhet azon társadalmi szervezetek között, amelyek jellemző (fő) működési céljukat összefogással képesek, hatékonyabban megvalósítani.

Szövetséges Átalakítási Parancsnokság *bizpol* A NATO két stratégiai parancsnokságának az egyike, amely a NATO képességeinek,

doktrínáinak és katonai struktúrájának fejlesztéséért, átalakításáért felel. Székhelye Norfolkban (USA) van. szinoníma: NATO Transzformációs Parancsnokság → *Allied Command Transformation (ACT)*

szövetséges fegyveres erők *bizpol* A kölcsönös katonai segítségnyújtás kötelezettségét tartalmazó hatályos nemzetközi szerződés szerinti szövetséges államok fegyveres erői, valamint az e szerződés alapján létrehozott közös katonai szervezetek.

Szövetséges Műveleti Parancsnokság *bizpol* A NATO két stratégiai parancsnokságának egyike, amely a szövetség műveleteinek tervezéséért és végrehajtásáért felel. Monsban (Belgium) települ. szinoníma: NATO Műveleti Parancsnokság → *Allied Command Operation (ACO)*

szövetséges összhaderőnemi hadművelet *bizpol* "E" Olyan hadművelet, amit két vagy több NATO ország kötelei hajtanak végre, legalább két haderőnem csapatainak részvételével. → *allied joint operation*

szövetségi szerződés *bizpol* Jogi formába öntött nemzetközi politikai megállapodás, amelyben két v. több szerződő állam kölcsönös kötelezettséget vállal bizonyos politikai irányvonal fenntartása, nemzetközi síkon való érvényesítése és védelme, ill. egy meghatározott cél elérése érdekében való együttműködésre, továbbá szükség esetén a szövetségi szerződésben meghatározottak szerint egymásnak segítség (támogatás) nyújtására. Megj.: a szövetségi szerződés rögzíti azt a feltételt (helyzetet), amelynek bekövetkezésekor az előírt magatartást v. segítségnyújtást teljesíteni kell.

szubkomplexum *bizpol* Olyan regionális biztonsági komplexum, melynek saját belső biztonsági dinamikája erős, de közben egy nagyobb regionális biztonsági komplexumhoz is kötődik. Megj.: Például a Nyugat-Balkán térsége 1991-1999 közötti belső biztonsági kötődései (polgárháborúk) annyira erősek voltak, hogy az Európai komplexumból való

kiszakadással fenyegetett, de mára már határozott része az európai komplexumnak.

szupranacionális nemzetközi szervezet *bizpol* Olyan nemzetközi szervezet, amelyben a tagállamok szuverenitásuk egy részét közös, független intézményekre ruházzák, azaz a közös intézmények a tagállamoktól függetlenül hoznak kötelező érvényű döntéseket többségi határozatokkal, közvetlenül alkalmazandó tárgyi jogok és kötelezettségek származhatnak a tagságból, saját saját jogát érintő jogviták elbírálására önálló joghatósága van. Megj.: Például az EU számos vonatkozásában ilyen szervezet. szinoníma: nemzetek feletti nemzetközi szervezet → *supranational international organisation*

szuverenitás *bizpol* 1. A belső szuverenitás az állami döntéshozó mechanizmusban az állam területén élő lakosságra nézve kötelező szabályokat, ill. a legfőbb hatalmat, a hatalom végső letéteményesét jelenti. 2. A külső szuverenitás azt jelenti, hogy az állam saját egyediséggel, függetlenséggel bír, döntéseit külső ellenőrzés v. közvetlen befolyás nélkül hozza. Megj.: az erre vonatkozó szabályokat a nemzetközi jogi normarendszer tartalmazza. A szuverenitás azonban eleve nem korlátlan, hiszen a külső, nemzetközi jogi normarendszer mindig is korlátozta az államot. Az állam azáltal, hogy nemzetközi szerződéseket köt – melyek reá nézve kötelezőek – saját elhatározásából korlátozza szuverenitását.

szükségállapot *bizpol* Rendkívüli időszak, az ország alkotmányos rendjét fenyegető veszély esetén hirdetik ki. Célja: megakadályozni az alkotmányos rend megdöntését vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló fegyveres cselekményeket; megakadályozni az állampolgárokat, azok életét és a vagyonbiztonságot tömeges mértékben veszélyeztető fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos, erőszakos bűncselekményeket; felszámolni a nagymértékű tömegszerencsétlenséget (elemi csapás stb.). Az Országgyűlés, illetve a köztársasági elnök hirdeti ki. Kihirdethető

egyes területekre is. A rendkívüli állapotra kidolgozott intézkedések az érvényesek.

szürke zóna *bizpol* "E" A nemzetközi jog által definiált béke és a nyílt háború közötti társadalmi-politikai tér. Műveleti környezet, amelyben az államok háborús küszöb alatti eszközökkel és eljárásokkal igyekeznek érvényesíteni érdekeiket. A támadó a háború kockázata nélkül akarja megvalósítani háborús jellegű céljait, de az eskaláció lehetősége fennáll. →*gray zone*

T, TY

taktika (harcászat) *bizpol* 1. A rendelkezésre álló erők és eszközök alkalmazásának tudománya és művészete a harctevékenységek megnyeréséhez. 2. A meglevő műveleti erők és titkos információgyűjtő eszközök, ill. módszerek legkedvezőbb felhasználásának művészete, a kijelölt nemzetbiztonsági cél elérésére. →*tactics*

társadalmi nem *bizpol* "E" Azokra a szocializáción keresztül elsajátított társadalmi jellemzőkre vonatkozó fogalom, amelyeket a férfi- és a női létezés társítunk. Egy adott kontextusban meghatározza egy személy pozícióját és értékét. szinoníma: gender →*gender*

társadalmi nemi egyenlőség *bizpol* "E" Az állapot, amikor a jogokhoz és lehetőségekhez való hozzáférésre a társadalmi nem nincs hatással. →*gender equality*

társadalmi nemi szemlélet *bizpol* "E" A férfiakra, nőkre, fiúkra és lányokra nemi megkülönböztetés alapján történő eltérő hatás észlelésének képessége. →*gender perspective*

tenger fölötti uralom *bizpol* 1. Az az állapot, amikor valamely hatalom a tenger meghatározott körzetében a víz felszínén, a felszín alatt és fölött egy adott időszakban teljes cselekvési szabadsággal rendelkezik. 2. A tenger szabad igénybevételének lehetősége, egyúttal annak megakadályozása, hogy az

ellenség igénybe vegye a felszíni, a felszín alatti és fölötti teret.

terrorcselekmények *bizpol* Egy-egy ország hatályos büntető törvénykönyvében meghatározott olyan bűncselekmények, amelyek vallási, faji, etnikai, nacionalista v. más csoportos érdekek, ill. egyéni érdek alapján motiváltak és melyek elkövetési módjára a kegyetlenséggel párosuló erőszak, a sértetteken túl mások megfélemlítésére, valaminek a kikényszerítésére irányuló törekvés a jellemző. Megj.: megkülönböztetünk terrorbűncselekményeket és terror jellegű bűncselekményeket.

terrorelhárítás *bizpol* Aktív műveleti tevékenység, melynek célja, hogy a törvény által meghatározott erők, eszközök, módszerek alkalmazásával, információt, adatot, bizonyítékot szerezzen a terror jellegű bűncselekmények megelőzéséhez, megakadályozásához, ill. egy bekövetkezett bűncselekmény felderítéséhez.

terrorista *bizpol* Az a személy, aki más személyes szabadságától megfoszt v. jelentős anyagi javakat kerít hatalmába, és a személy szabadságát, ill. a javak sértetlenül hagyását/visszaadását állami v. társadalmi szervezethez intézett követelés teljesítésétől teszi függővé, és e tétellel terrorcselekmény büntetést követ el.

terrorizmus *bizpol* 1. Egyének vagy javak elleni erő vagy erőszak törvénytelen alkalmazása, illetve az azzal való fenyegetés, aminek célja a kormányok vagy a társadalmak kényszerítése vagy megfélemlítése bizonyos politikai, vallási vagy ideológiai célkitűzések elérése érdekében. 2. Nem katonai politikai erőszak, amely tudatosan és válogatás nélkül polgári személyek ellen irányul. →*terrorism*

terrorizmus elleni támadás *bizpol* "E" A terrorista cselekmények elleni offenzív rendszabályok összessége, amiket az ellenséges akció előtt és után hajtanak végre. Megj.: ezek a rendszabályok magukba foglalják mindazon ellentevékenységeket, amiket

személyek életének a védelmére hajtanak végre, illetve azokat a terrorizmus feltartóztatását szándékoló lépéseket, amiket a katonai és civil szervezetek végeznek.
→*counter-terrorism*

terrorizmus elleni védelem *bizpol* "E" Személyek és javak terrorista cselekményekkel szembeni sebezhetőségének a csökkentése érdekében alkalmazott védelmi és megelőző rendszabályok összessége. Megj.: ezen rendszabályok magukba foglalják a terrorista támadás elriasztására és a következmények csökkentésére alkalmazott védelmi és megelőző rendszabályokat. →*antiterrorism (AT)*

terrorszervezet *bizpol* Ideológiai v. politikai céllal szerveződött csoportosulás, melynek célja terrorcselekmények révén egy adott társadalmi viszonyrendszernek v. egyes elemeinek megváltoztatása.

terrorvesélyeztetettség *bizpol* Egy meghatározott ország, szervezet, személy, objektum irányába kialakult olyan fenyegetettség, amely a terrorcselekmények elkövetését elhatározó szervezet, csoport, egyéni elkövetők által – a terrorcselekmények elkövetése előtt – kinyilvánított fenyegetésen alapul. Megj.: lehet általános, amikor egy adott ország valamennyi érdekeltisége ellen intéznek fenyegetést v. konkrét, amikor egy adott ország valamely érdekeltisége ellen intéznek fenyegetést. A veszélyeztetettség szempontjából egy ország lehet: semleges, célterület v. célország.

területvédelem *bizpol* Az állam területének (a hátországnak) védelmére szolgáló rendszabályok, amelyeket a nemzeti alárendeltségű fegyveres erők valósítanak meg. Megj.: alapvető feladatai: az állam belső rendjének és biztonságának, az ország védelmi képességének fenntartása; a nemzeti erőforrások kihasználása a hadviselés folytatása érdekében; a NATO-erők cselekvési szabadságának biztosítása az ország területén; az ország lakossága számára a túléléshez szükséges feltételek megteremtése; a lakosság

ellenálló erejének megszilárdítása. E feladatok jelentős része a katonai szervezetre hárul, s alapvetően fegyveres harc. szinoníma: hátországvédelem

többnemzeti bizpol Olyan tevékenységek, műveletek és szervezetek leírására használt melléknév, amikben egynél több nemzet képviselői vesznek részt. szinoníma: multinacionális →*multinational*

többnemzeti erő *bizpol* Két vagy több nemzet kötelekeiből álló erő. szinoníma: multinacionális erő, többnemzeti erő, többnemzeti haderő, többnemzeti kötelék →*multinational force*

törékeny állam *bizpol* Olyan állam, amelyben a központi hatalom gyenge, és emiatt nem érvényesül az autoritásának kizárólagossága. Nincs egyetlen központi hatalmi centrum, hanem egymással versengő, konfliktusban álló párhuzamos autoritások jönnek létre. Az ország belső szuverenitása és a központi hatalom legitim erőszakmonopóliuma ma megbomlik, és helyette egy töredezett hatalmi rendszer alakul ki az adott ország nemzetközileg elismert határain belül. A központi hatalom nem képes teljes területén kontrollt biztosítani, annak csak egy részét ellenőrzi. Az ilyen országban nincs egységes törvényes rend. Megj.: 1. Hasonló jelentéstartalommal bír a „gyenge állam” („weak state”) kifejezés, amely szintén a nem megfelelően működő állami kontrollra utal. 2. A bukott államra példa Afganisztán, Szíria vagy Szomália. szinoníma: bukott állam →*failed state*

tudományos munka *bizpol* A tudományos közösségek központi szervezés és irányítás alapján összehangolt, tudományos feladatok megoldására irányuló komplex tevékenysége.

tudományos tanács *bizpol* Olyan testületi szerv, amely javaslatokkal, ajánlásokkal, összehangoló tevékenységgel és a tudományos eredmények értékelésével segíti az érintett vezetők (parancsnokok, főnökök) tudományos kérdésekkel kapcsolatos irányító tevékenységét.

tudományos tevékenység *bizpol* A honvédelem területén olyan kutató-, alkotó- és tudományszervező tevékenység, amely a katonai tudományokkal, illetve a honvédelemmel kapcsolatos más tudományokkal összefüggő új ismeretek alkotó alkalmazására, továbbfejlesztésére irányul, elsősorban a hadügy területén felmerülő tudományos problémák megoldása érdekében.

tudományszervezés *bizpol* A tudományos munka egyik fő területe, amely különböző szervezeti szinteken felmerülő igények és lehetőségek összhangjával elősegíti a tudományos munka fő területeit képező tudományos kutatás, képzés és információellátás feladatainak megvalósítását, valamint biztosítja a hadtudomány művelése egészének tervezését, szervezését, végrehajtását és a kutatási eredmények hasznosítását.

U, Ú

újrالفegyverkezés *bizpol* 1. Az államok haderőinek újrالفegyverzése, a korábbi haderő szerint, ill. katonai képesség visszaszerzésére irányuló politikai, gazdasági-társadalmi folyamat. 2. Háború után egy újjászervezett, felállított haderő ellátása fegyverekkel, harcanyagokkal.

ultimátum *bizpol* Szóban vagy írásban közölt határozott követelés, melyet egy állam egy másikkal szemben támaszt, s melyben világosan megjelöli a követelés tárgyát, illetve a nem teljesítés esetén bekövetkező szankciót is. Az ~ leggyakoribb megjelenési formája a szóbeli jegyzék.

utasítás *bizpol* "E" 1. Irányelveket megszabó vagy egy meghatározott tevékenységet elrendelő katonai közlés. 2. Külön parancsra vagy meghatározott váratlan esemény bekövetkeztekor életbe léptetendő terv. 3. Tágabb értelemben minden olyan közlés, ami tevékenységet, viselkedést vagy eljárást szab meg vagy irányít. →*directive*

Ü, Ű

ügyvivő *bizpol* A küldő állam külképviseletének vezetésével megbízott személy. Az állandó ~ vezetődiplomáciai rang, amelyet a világi és a vatikáni diplomácia a XVII. századtól alkalmazott a kornak megfelelő, francia nyelvű elnevezésekkel. Közülük a Chargé d'affaires avec lettres az uralkodó által megbízólevéllel ellátott állandó ~, a Chargé d'affaires en pied teljes jogkörű diplomáciai képviselő, a Chargé d'affaires en titre pedig állandó jellegű ~ volt. Ma már az állandó ~ meghatározás használatos. Az ideiglenes ~ (chargé d'affaires ad interim) diplomáciai beosztást, megbízást jelent, amely a külképviselet-vezető (nagykövet) ideiglenes távolléte, illetve akadályoztatása alatti időtartamra, valamint a kinevezések közötti intervallum esetén érvényes. Az ideiglenes ~ a külügyeket irányító minisztertől kapja megbízását, amelyet a fogadó államhatóságainak is bejelentenek. E helyettesítő feladattal általában a vezető rangban közvetlenül követő, rangidős diplomatát, az elsőbeosztottat bízzák meg.

úrhadviselés *bizpol* A hadviselés kiterjesztése a kozmikus térségre. Az úrhadviselés magában foglalja a nem pusztító funkciókat (híradás, felderítés, helymeghatározás, navigáció, célmeghatározás, meteorológiai adatszolgáltatás, kibertámadások stb.), de szélsőséges esetben feltételezi a fegyverek alkalmazását is.

űrműveleti helyzetismeret *bizpol* A világűr természeti környezetére és az ott található objektumokra vonatkozó helyzetismeret. Megj.: Az űrműveleti helyzetismeret felderítési és hírszerzési információk alapján következtetéseket tesz lehetővé a szembenálló fél űrműveleti képességeire és szándékaira vonatkozóan. →*space situational awareness*

űrtámogatási koordináció *bizpol* Az űrtámogatási koordináció a kijelölt törzselem azon tevékenysége, amely támogatja a parancsnokot a műveletek űrtámogatásának

megvalósításában és alkalmazásában. → *Space Support Coordination (SpSC)*

űrvédelem *bizpol* Az űrben (esetleg) elhelyezett pusztítóeszközök elleni védekezés. Megj.: elméletileg az interkontinentális ballisztikus rakéták pályájuk nagy részét a világűrben futják be, így a rakétavédelem és az űrvédelem részben átfedést mutat.

ütközet *bizpol* "E" 1. A legfontosabb harcok összessége, amelyeket az alkalmazásra kijelölt csapatok csoportosításai a hadműveleti feladat teljesítése érdekében hajtanak végre. 2. Az ütközet/bevetés szabályaival összefüggésben ellenséges erővel szemben alkalmazott akció, ami arra irányul, hogy elrettentse, veszteséget okozzon neki, vagy semlegesítse azt. → *engagement*

ütközőállam *bizpol* Független állam, amely földrajzilag nála erősebb, egymással rivalizáló hatalmak között helyezkedik el, és így – földrajzi helyzeténél fogva – csökkenti az azok közötti összeütközés lehetőségének valószínűségét. Megj.: valamely államnak az ilyen szerepét általában a nagyhatalmak közötti nemzetközi megegyezés (ha van ilyen) határozza meg. A megegyezés kiterjedhet az illető állam függetlenségének garantálására is. A politikai szóhasználatban lehet találkozni az ütközőzóna kifejezéssel is, ez földrajzilag szorosan egymás mellett elhelyezkedő ütközőállamok együttes területére vonatkozik.

ütközőzóna *bizpol* 1. Meghatározott terület, amelyet egy békeműveleti erő ellenőriz, és amelyről a vitázó v. ellenséges feleket kizárják. Megj.: az ütközőzónát azért hozzák létre, hogy biztosítsanak egy elkülönítési területet a vitázó v. ellenséges felek között és így csökkentsék a konfliktus kiújulásának esélyeit. Néhány ENSZ-műveletben az elkülönítési v. szétválasztási zóna kifejezést is használják. 2. A földrajzilag szorosan egymás mellett elhelyezkedő ütközőállamok együttes területe.

V

valós határ *bizpol* Olyan nemzetközi vagy adminisztratív határ, amelynek a létét és a legalitását nem ismerték el, de ami gyakorlatilag egy választóvonalat jelent a különböző nemzeti és tartományi igazgatási fennhatóságok között. Megj.: A kifejezés ellentéte a törvényes határ (de jure boundary). → *de facto boundary*

válság *bizpol* Egy nemzeten belüli vagy több nemzet közötti egyensúly megbomlása, mely olyan feszültségeket hoz létre, amelyek komoly zavargáshoz vagy konfliktushoz vezethetnek. → *crisis*

válság állománytábla *bizpol* "E" Egy állománytábla, ami tartalmazza egy katonai egység, szervezet vagy parancsnokság személyi és megerősítő állományának jóváhagyott újra elosztását válsághelyzetben. → *crisis establishment (CE)*

válság- és konfliktuskezelés *bizpol* A válság megoldására tett politikai és diplomáciai lépések. Megj.: az államok közötti kapcsolatok olyan rendszerét, mechanizmusát tételezi fel, amelyet az illető államok felelős vezetői gyakran személyesen „kezelnek”, hogy a köztük kialakult/kialakuló krízist/konfliktushelyzetet megoldják, megelőzve a fegyveres harc kialakulását. A válság- és konfliktuskezelésben nagy szerep jut a diplomáciai tárgyalásoknak, csúcstalálkozóknak.

válsághelyzet *bizpol* Olyan szituáció, amelyben és amikor a válság negatív kimenetelének, a veszély érvényre jutásának, ill. a katasztrófa bekövetkezésének az átlagosnál nagyobb a valószínűsége.

válságkezelés *bizpol* "E" Válságok feloldása, fegyveres konfliktussá szélesedésük megelőzése és/vagy a kialakult ellenségeskedések beszüntetése érdekében végzett, koordinált tevékenység. Megj.: tartalmazza a válság megelőzésére, ellenőrzés alatt tartására, korlátozására, csökkentésére és

megoldására irányuló intézkedéseket. → *crisis management (CM)*

válságkezelő művelet *bizpol "E"* Nem háborús stratégiai környezetben végrehajtott műveletek kategóriája. Olyan tevékenységek, melyek során a katonai képességeket a harci műveletektől eltérő céllal alkalmazzák olyan helyzetben, amikor a békés körülményeket egy lehetséges összecsapás vagy konfliktus veszélye fenyegeti. Ilyen helyzetekben a béke helyreállítására vagy a helyzet stabilizálására – ha lehetséges, akkor a fegyveres beavatkozást elkerülve – katonai erőt alkalmaznak.

válságmegelőzés *bizpol* A diplomáciai megelőző kezdeményezéstől kezdve a nemzetközi tiltakozáson át, a nemzetközi szervezetek munkáján keresztül a csapatok megelőző szándékú felvonulásáig terjedő lépések a viták fegyveres konfliktussá szélesedésének és kiterjedésének megakadályozására. Megj.: magában foglalhat tényfeltáró küldetést, konzultációkat, figyelmeztetéseket, vizsgálatokat és ellenőrzéseket.

válságreakáló művelet *bizpol* Azok a többfunkciós műveletek, amelyek hozzájárulnak a konfliktusok megelőzéséhez és megoldásához, humanitárius célokhoz vagy válságkezeléshez a Szövetség deklarált céljainak teljesüléséhez. Megj.: A válságreakáló műveletek is lehetnek olyan magas követelményeket támasztó és intenzív műveletek, mint a harci cselekmények.

váratlan támadás elhárítása *bizpol* Fegyveres tevékenység, melynek keretében a fegyveres erők erre kijelölt és felkészített része megsemmisíti az ország területére váratlanul betört külső szárazföldi fegyveres csoportokat, ill. az ország területe ellen légitámadást végrehajtó eszközöket. Megj.: a támadás elhárítására a miniszterelnök által jóváhagyott védelmi terv szerint, a hadiállapot vagy a szükségállapot kihirdetésére vonatkozó döntésig, a kormány jogosult intézkedni. A váratlan támadás elhárítása időszakára a kormány a honvédelmi törvény által

meghatározott korlátozásokkal a rendkívüli intézkedések egy részét is bevezetheti.

védelempolitika *bizpol* Egy entitás (állam vagy szövetség) háborúra való felkészülésével, a haderő fejlesztésével, alkalmazásával és működésével kapcsolatos tevékenységeket vizsgálja. Magába foglalja a védelempolitikai célok, stratégiák, eljárások és eszközök összességét. A védelempolitikát a kül- és biztonságpolitikából vezetik le.

végállapot, elérendő véghelyzet *bizpol "E"* A hadművelet végére elérendő politikai és/vagy katonai helyzet, amely egyértelművé teszi, hogy a kitűzött célok teljesültek.

veszélyeztetettségi időszak *bizpol* A háborút közvetlenül megelőző időszak, amikor a rendkívül feszült nemzetközi helyzet a kormányt arra készteti, hogy az országot, a nemzetgazdaságot és a fegyveres erőket a közvetlen hadba lépésre felkészítse. Megj.: bekövetkezhet: az országok közötti politikai kapcsolatok (viszonyok) megromlásakor, kiéleződésekor; lokális (helyi) háborúk kitörésekor, ill. ha valamely országban polgárháború tör ki v. a harckészültség legmagasabb fokozatát vezetik be stb.

vészhelyzeti akció terv *bizpol "E"* Várható hadműveletek ismert vagy hozzávetőlegesen meghatározható tervezési tényezők birtokában kidolgozott terve. A terv a lehető legrészletesebb legyen, beleértve a szükséges erőforrásokat, illetve végrehajtási opciókat, ami alapot nyújthat a további részletes hadműveleti tervezéshez. szinoníma: vészhelyzeti terv → *contingency plan*

vezetés és irányítás elleni tevékenység *bizpol "E"* A vezetési és irányítási hadviselés támadó jellegű aspektusa, ami arra irányul, hogy az ellenség vezetési és irányítási képességeinek befolyásolása, hatékonyságának csökkentése vagy megbénítása révén megadályozza az ellenséget e képességei használatában. → *counter-command and control*

vezetési és irányítási hadviselés *bizpol "E"* Különböző katonai képességek – a műveleti

biztonság, a megtévesztés, a pszichológiai műveletek, az elektronikai hadviselés és a fizikai megsemmisítés - együttes, integrált használata összadat forrású felderítés, valamint a kommunikációs és információs rendszerek támogatásával, aminek célja, hogy akadályozza az ellenfelet az információgyűjtésben, befolyásolja, csökkentse vagy rombolja vezetési és irányítási képességét, ugyanakkor megóvja a saját vezetési és irányítási képességeket a hasonló támadások ellen. →*command and control warfare (C2W)*

Z, ZS

zsoldos *bizpol* 1. olyan fegyveres, aki pénzért, hivatásszerűen aktív fegyveres szolgálatot vállal, kifejezetten fegyveres összeütközés céljával, olyan közösség érdekében, amelyhez egyébként nincs köze (általában idegen hadseregben), és olyan pénzbeli juttatásért, amelynek összege meghaladja az ott szolgáló helyi katonák fizetését. A hivatásos katonától a motiváció (pénz) és a morális elkötelezettség hiánya különbözteti meg. 2. olyan személy, aki harcosként közvetlenül vesz részt a fegyveres konfliktusban, hogy magánhaszonra tegyen szert. 3. olyan, külön az adott fegyveres konfliktushoz toborzott magánszemély, akit a magánhaszon motivál, nem állampolgára vagy lakosa annak az államnak, amely érintett a konfliktusban, és közvetlenül vesz részt az ellenségeskedésben. Megj.: 1. Nem számít zsoldosnak a nemzetközi jog szerint a svájci gárda, a francia idegenlégió és a brit gurkák. 2. A zsoldosok nem számítanak kombattánsnak, fogságba esésük esetén nem kapnak védett hadifogoly státuszt. →*mercenary*